BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA

TAARIFA YA UCHAMBUZI WA MAJIBU YA WANAFUNZI KATIKA UPIMAJI WA KIDATO CHA PILI (FTNA) 2018

021 KISWAHILI

BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA

TAARIFA YA UCHAMBUZI WA MAJIBU YA WANAFUNZI KATIKA UPIMAJI WA KIDATO CHA PILI (FTNA) 2018

021 KISWAHILI

Kimechapishwa na:
Baraza la Mitihani la Tanzania,
S.L.P. 2624, Dar es Salaam
Tanzania

© **Baraza la Mitihani la Tanzania, 2019**

Haki zote zimehifadhiwa.

YALIYOMO

DIBAJI iv
1.0 UTANGULIZI 1
2.0 TATHMINI YA KILA SWALI 1
2.1 SEHEMU A: UFAHAMU NA UFUPISHO 2
2.1.1 Swali la 1: Ufahamu 2
2.1.2 Swali la 2: Ufupisho 8
2.2 SEHEMU B: SARUFI 10
2.2.1 Swali la 3: Matumizi ya Kamusi 10
2.2.2 Swali la 4: Uundaji wa Maneno 13
2.3 SEHEMU C: MAWASILIANO NA UTUMIZI WA LUGHA 15
2.3.1 Swali la 5: Lugha Kama Chombo cha Mawasiliano 15
2.3.2 Swali la 6: Tofauti ya Lugha ya Mazungumzo na Maandishi 19
2.4 SEHEMU D: FASIHI KWA UJUMLA 21
2.4.1 Swali la 7: Fasihi Simulizi 22
2.4.2 Swali la 8: Fasihi Simulizi 25
2.4.3 Swali la 9: Fasihi Simulizi 28
2.5 SEHEMU E: UANDISHI WA INSHA/UTUNGAJI 31
2.5.1 Swali la 10: Uandishi wa Barua 31
3.0 UCHAMBUZI WA KUFAULU KWA WANAFUNZI KATIKA MADA 35
4.0 HITIMISHO 36
5.0 MAONI NA MAPENDEKEZO 37
KIAMBATISHO A 39
KIAMBATISHO B 40

DIBAJI

Baraza la Mitihani la Tanzania lina furaha kutoa taarifa ya uchambuzi wa majibu na kiwango cha kufaulu kwa wanafunzi katika Upimaji wa Kidato cha Pili mwaka 2018 kwa somo la Kiswahili. Taarifa hii ni tathmini endelevu inayoonesha mafanikio katika ufundishaji na ujifunzaji wa somo la Kiswahili kwa wanafunzi wa Kidato cha Kwanza na cha Pili. Aidha, uchambuzi wa majibu ya wanafunzi katika upimaji huu ni uthibitisho wa maarifa waliyopata au walioshindwa kupata katika elimu ya Sekondari kwa Kidato cha Kwanza na cha Pili.

Uwasilishaji wa taarifa hii ya uchambuzi unalenga kutoa sababu za wanafunzi kufanya vizuri, wastani au vibaya katika upimaji huu. Taarifa inaonesha baadhi ya sababu zilizowafanya kupata alama za juu ni kama vile kuelewa matakwa ya swali, kuwa na maarifa na ujuzi katika kuelezea dhana mbalimbali kwa ufasaha na kuwa na uelewa wa mada mbalimbali zilizopimwa. Aidha, sababu za wanafunzi kupata alama za wastani zimechangiwa na utoaji wa majibu yasiyojitosheleza. Hata hivyo, taarifa hii inaonesha pia sababu zilizofanya wanafunzi kufanya vibaya maswali ikiwa ni pamoja na kukosa maarifa/ujuzi katika kujieleza kwa ufasaha kuhusu dhana mbalimbali zinazohusiana na somo la Kiswahili.

Mrejesho huu utawawezesha wadau wa elimu, walimu na wanafunzi kupata mbinu muafaka katika kuboresha kiwango cha kufaulu kwa wanafunzi katika zoezi la upimaji linaloendeshwa na Baraza la Mitihani la Tanzania. Aidha, Baraza la Mitihani la Tanzania liko tayari kupokea na kufanyia kazi maoni na mapendekezo kutoka kwa walimu, wanafunzi, wadau wa elimu na umma kwa ujumla ili kuboresha taarifa za watahini zitakazofuata.

Mwisho, Baraza la Mitihani la Tanzania linatoa shukrani kwa Maafisa Mitihani, walimu na wadau wengine wa elimu pamoja na wafanyakazi wa Idara ya TEHAMA waliohusika katika kutayarisha taarifa hii.

Dkt. Charles E. Msonde
KATIBU MTENDAJI

1.0 UTANGULIZI

Taarifa hii inachambua kufaulu kwa wanafunzi katika upimaji wa Kidato cha Pili (FTNA) 2018 kwa somo la Kiswahili. Upimaji huo ulikuwa na maswali 10 yaliyogawanyika katika sehemu A, B, C, D na E kwa kuzingatia mada za *Ufahamu, Sarufi, Mawasiano na Utumizi wa Lugha, Fasihi kwa Ujumla* na *Uandishi wa Insha/Utungaji* mtawalia. Wanafunzi walitakiwa kujibu maswali yote katika sehemu zote.

Jumla ya wanafunzi 505,760 walipimwa katika somo la Kiswahili kwa mwaka 2018. Kati yao, wanafunzi 441,163 sawa na asilimia 87.55 ya wanafunzi wote waliopimwa walifaulu kwa kupata daraja A hadi D. Kiwango hicho cha kufaulu kwa ujumla ni cha chini kwa asilimia 4.37 ikilinganishwa na ilivyokuwa mwaka 2017 ambapo, asilimia 91.92 ya wanafunzi walifaulu kwa kupata daraja A hadi D.

Uchambuzi huu umezingatia viwango vitatu vya kufaulu ambavyo ni *vizuri*, *wastani* na *hafifu*. Kiwango kizuri kilikuwa na alama 65 hadi 100 na kiliwakilishwa kwa rangi ya kijani, kiwango cha wastani kilikuwa na alama 30 hadi 64 na kiliwakilishwa kwa rangi ya njano na kiwango hafifu cha kufaulu kilikuwa na alama 0 hadi 29 na kiliwakilishwa kwa rangi nyekundu. Hata hivyo, sampuli za majibu ya wanafunzi zimeambatanishwa ili kuonesha kilichotarajiwa kufanywa na kile kilichofanywa na wanafunzi.

Baraza la Mitihani la Mitihani la Tanzania linatarajia kuwa, uchambuzi huu utaimarisha ufundishaji na ujifunzaji wa somo la Kiswahili kwa walimu, wanafunzi na wadau wengine wa elimu katika mkakati wa kuinua kiwango cha kufaulu kwa wanafunzi katika somo la Kiswahili kwa vizazi vijavyo.

2.0 TATHMINI YA KILA SWALI

Sehemu hii inafafanua uchambuzi wa kina kwa kila swali na majibu yaliyotolewa na wanafunzi kwa kuonesha maswali yaliyofanywa vizuri, wastani na yale yaliyofanyika vibaya. Aidha, sababu za kufaulu kwa kiwango cha juu, wastani au cha chini kwa wanafunzi zimeelezwa bayana kwa kila swali. Sambamba na hayo, sampuli za majibu yao kwa kila swali zimeambatanishwa ili kudhihirisha maelezo ya uchambuzi huo.

2.1 SEHEMU A: UFAHAMU NA UFUPISHO

Sehemu hii ilikuwa na maswali mawili yaliyomtaka mwanafunzi kuonesha uwezo na umahiri katika kusoma habari na kujibu maswali kisha kufanya ufupisho.

2.1.1 Swali la 1: Ufahamu

Swali lilihusu *Ufahamu* ambapo wanafunzi walipaswa kusoma kifungu cha habari kisha kujibu maswali yaliyofuata. Kifuatacho ni kifungu cha habari walichopewa;

Siku zote madereva hupambana na hatari mbalimbali wanapoendesha magari yao barabarani. Hatari hizo husababishwa na ubovu wa magari, uzembe wa waenda kwa miguu na hali ya barabara yenyewe. Kusudio la Taifa siku zote ni kuwa na dereva wa kujihami ambaye atahakikisha usalama barabarani wakati wote.

Dereva bora lazima awe na utaalamu wa kutosha katika kazi yake, awe na mbinu kadhaa za kutumia katika kukwepa ajali na kujiokoa yeye, gari lake na watumiaji wengine wa barabara. Lazima uwezo wake wa kuhisi na kutambua hatari uwe mkubwa. Asiendeshe kwa kudhani au kubahatisha, bali awe na uhakika. Ang'amue hatari mapema na aamue kukwepa hatari na vikwazo vya barabarani.

Si hivyo tu, bali pia ajitahidi kuepuka hatari na kuzuia janga kutokea. Ajifunze na atumie mbinu mbalimbali wakati ufaao. Aendeshe kwa kufikiri mbele zaidi na akihisi tatizo atekeleze maamuzi mara moja. Asingojee yatokee, aepushe shari, asiwaze kuwa dereva mwenzake ndiye atasimama bali asimame yeye.

Wanafunzi wanaokwenda shuleni na wazee wamo hatarini zaidi kuliko watu wazima. Hivyo, ni muhimu watu hao walindwe na wafundishwe juu ya usalama barabarani. Kwa hiyo waendesha vyombo vya moto, wahakikishe ubora wa afya zao kabla ya kuendesha. Aidha, magari yakaguliwe mara kwa mara ili yasisababishe ajali za barabarani. Tukizingatia hayo ajali za barabarani zitapungua kama siyo kuisha kabisa.

Swali lilitoka katika mada ya *Ufahamu* na lililenga kupima ufahamu wa mwanafunzi katika kusoma kifungu cha habari kisha kujibu maswali yaliyotokana na kifungu hicho. Swali hili lilikuwa na jumla ya alama 10 na liligawanyika katika vipengele (a) hadi (d). Kipengele (a) kilimtaka mwanafunzi kutoa maana ya usemi usemao "Dereva bora ni yule anayejihami." Kipengele (b) kilimtaka mwanafunzi (i) kueleza wahusika wa usalama barabarani na (ii) kutaja watumiaji wawili wa barabara walio na hatari zaidi wawapo barabarani. Kipengele (c) kilimtaka mwanafunzi kuorodhesha hatari tatu anazokumbana nazo dereva anapokuwa barabarani na kipengele (d) kilimtaka mwanafunzi apendekeze kichwa cha habari kisichozidi maneno matano. Swali hili lilijibiwa vizuri na wanafunzi wengi ambapo asilimia 84.3 walifaulu kwa kiwango kizuri na cha wastani. Chati Na. 1 inaonesha viwango vya kufaulu kwa wanafunzi kwa asilimia.

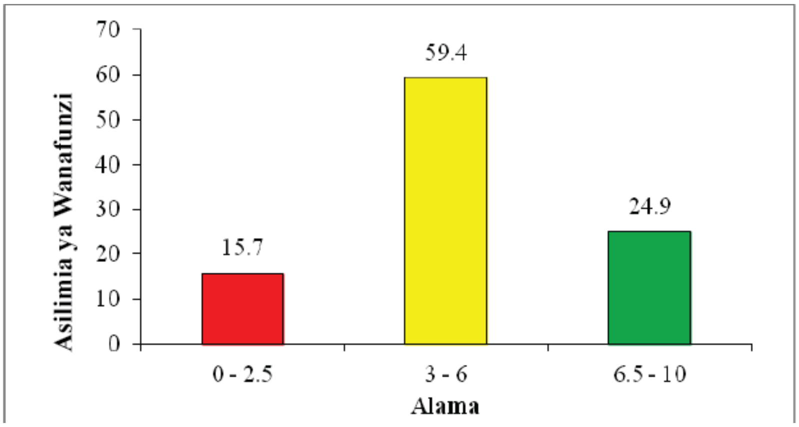

Chati Na. 1: *Kufaulu kwa Wanafunzi kwa Asilimia*

Asilimia 84.3 ya wanafunzi walifaulu kwa kiwango kizuri na cha wastani. Miongoni mwao, (24.9%) walipata alama za juu 6.5 hadi 10 kwa kuwa waliweza kujibu vipengele vingi kulingana na habari waliyosoma ambapo katika kipengele: (a) kuelezea usemi "Dereva bora ni yule anayejihami" kuwa ni *yule anayehakikisha usalama barabarani wakati wote*; (b) (i) kutaja kwa usahihi wahusika wa usalama barabarani kuwa ni *kila mtu anayetumia barabara*; (b) (ii) kutaja watumiaji wawili wa barabara ambao wapo hatarini zaidi kuwa ni *wanafunzi na wazee;* (c) kuorodhesha hatari tatu anazokumbana nazo dereva anapokuwa barabarani kama vile *ubovu wa gari, uzembe*

wa waenda kwa miguu na hali ya barabara zenyewe; na (d) kupendekeza kichwa cha habari kilichofaa kwa habari hiyo kama "*USALAMA WA BARABARANI"*. Kielelezo 1.1 kinaonesha sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyejibu kwa usahihi vipengele (a) hadi (d).

Kielelezo 1.1

Maswali

(a) "Dereva bora ni yule anayejihami." Usemi huo una maana gani?

"Dereva bora ni yule anayejihami" maana yake ni Dereva ambaye anayezingatia usalama barabarani wakati wote

(b) (i) Usalama barabarani unamhusu nani hasa?

Usalama barabarani unamhusu kila mtu

(ii) Taja watumiaji wawili wa barabara ambao wapo hatarini zaidi wawapo barabarani kulingana na habari uliyosoma.

- Wanafunzi
- Wazee

(c) **Orodhesha hatari tatu anazokumbana nazo dereva anapokuwa barabarani.**

(i) Ubovu wa magari

(ii) Uzembe wa waenda kwa miguu

(iii) Hali ya barabara yenyewe

(d) **Pendekeza kichwa cha habari kinachofaa kwa habari uliyosoma kisichozidi maneno matano.**

USALAMA BARABARANI.

Kielelezo 1.1 kinaonesha sampuli ya majibu ya mwanafunzi aliyeweza kujibu kwa usahihi vipengele vyote vya swali na kupata alama zote.

Aidha, zaidi ya nusu ya wanafunzi waliofaulu katika swali hili (59.4%) walipata alama za wastani 3 hadi 6 kwa kuwa waliweza kujibu vipengele vingi kwa usahihi na kushindwa vipengele vichache. Kwa mfano, mwanafunzi mmoja alijibu vizuri kipengele (b) (ii) kwa kutaja watumiaji wawili wa barabara ambao wapo hatarini zaidi wawapo barabarani kulingana na habari aliyoisoma. Pia katika kipengele (c) aliweza kuorodhesha hatari tatu anazokumbana nazo dereva anapokuwa barabarani na katika sehemu (d) aliweza kupendekeza kichwa sahihi cha habari kisichozidi maneno matano. Hata hivyo, mwanafunzi huyo alishindwa kutoa maana sahihi ya usemi usemao "Dereva bora ni yule anayejihami" katika kipengele (a). Mwanafunzi huyo pia alishindwa kueleza wahusika wa usalama barabarani kwa usahihi katika kipengele (b) (i). Kielelezo 1.2 kinaonesha sehemu ya jibu la mwanafunzi aliyeshindwa kujibu kipengele (a) na (b) (i) kwa usahihi na kupata alama za wastani.

Kielelezo 1.2

Maswali

(a) "Dereva bora ni yule anayejihami." Usemi huo una maana gani?

Dereva ni lazima ajihami hii inaweza akatumia mbinu kadhaa za kukwepa ajali na kujiokoa yeye, gari lake na watumiaji wa barabara.

(b) (i) Usalama barabarani unamhusu nani hasa?

Usalama barabarani unamhusu sana dereva kwa sababu anapoendesha anatakiwa kuwa makini, ili aiweze kuganga watu na kusababisha ajali

Kielelezo 1.2 kinaonesha sehemu ya jibu la mwanafunzi aliyeshindwa kujibu baadhi ya vipengele na kupata alama za wastani.

Kwa upande mwingine, asilimia 15.7 ya wanafunzi waliopimwa walifaulu kwa kiwango hafifu kutokana na kushindwa kujibu maswali katika vipengele vingi. Miongoni mwao, asilimia 3.8 walipata 0 kutokana na kushindwa kujibu maswali kwa ufahamu unaotokana na habari. Hivyo, wanafunzi hao walishindwa kujibu vipengele vyote vya swali hili kwa mfano, katika kujibu kipengele (a) walielezea mbinu mbalimbali za kukwepa ajali kinyume cha swali lililotaka watoe maana ya usemi "Dereva bora ni yule anayejihami." Katika kipengele (b) (i), waliwataja madereva pekee ndiyo wanaohusika na suala la usalama barabarani badala kueleza kuwa ni *watu wote wanaotumia barabara*. Katika (b) (ii), walieleza mambo ya kuzingatiwa na madereva wawapo barabarani badala ya kutaja watumiaji wawili wa barabara ambao wapo hatarini zaidi wawapo barabarani yaani *wazee* na *wanafunzi*. Pia, katika kipengele (c) walijibu kuwa hatari tatu zinazomkumba dereva anapokuwa barabarani ni *dereva kusababisha ajali* kinyume cha matakwa ya swali. Vile vile, walipendekeza kichwa cha habari kwa kuandika *maelezo yenye maneno mengi* badala ya maneno matano (5) kama swali lilivyohitaji. Kielelezo 1.3 ni sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeshindwa kujibu vipengele vyote vya swali na kupata alama 0.

Kielelezo 1.3

Maswali

(a) **"Dereva bora ni yule anayejihami." Usemi huo una maana gani?**

lazima awe na utaalamu wa kutosha katika kazi yake awe na mbinu kadhaa za kutumia katika kukwepa ajali na kujiokoa yeye mwenyewe wewe.

(b) **(i)** **Usalama barabarani unamhusu nani hasa?**

Unahusu wale wote madereva wa vyombo vya barabari ili kuweza na kufata sheria za barabarani kuwa magari yao ni mabovu sana.

(ii) **Taja watumiaji wawili wa barabara ambao wapo hatarini zaidi wawapo barabarani kulingana na habari uliyosoma.**

- Asiendeshe kwa kudhani au kubahatisha awe na uhakika
- Ang'amue hatari mapema na aamue kukwepa hatari na vikwazo vya barabarani

(c) **Orodhesha hatari tatu anazokumbana nazo dereva anapokuwa barabarani.**

(i) Dereva husababishwa hatari Dereva husababishwa ubovu wa magari hayo

(ii) Dereva husababishwa Hatari kwa kutokufata sheria za barabarani

(iii) Dereva husababisha Hatari kwa watu wengi kuwa na ufundi wake barabarani

(d) **Pendekeza kichwa cha habari kinachofaa kwa habari uliyosoma kisichozidi maneno matano.**

Ni kuwa madereva wote kuwa na utaalamu kwa hali ya juu na kufata taratibu zote barabarani na kuwa msafi kuweza gari liwena upasishaji na usalama wa katika kazi yake kwa Taifa letu

Kielelezo 1.3 kinaonesha sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeshindwa kujibu sehemu zote za swali na kupata alama 0.

2.1.2 Swali la 2: Ufupisho

Swali lilitoka katika mada ya *Ufahamu* na lililenga kupima umahiri wa mwanafunzi katika kusoma na kuelewa habari kisha kuifupisha bila kuathiri taarifa inayotolewa. Swali lilikuwa na jumla ya alama 5 na lilimtaka mwanafunzi kufupisha habari aliyosoma kwa maneno yasiyopungua sitini (60). Swali hili ni miongoni mwa maswali yaliyojibiwa vizuri sana na wanafunzi wengi waliofanya upimaji huu. Asilimia 85.7 ya wanafunzi waliojibu swali hili walifaulu kwa kiwango kizuri na cha wastani. Chati Na. 2 inaonesha viwango vya kufaulu vya wanafunzi kwa asilimia.

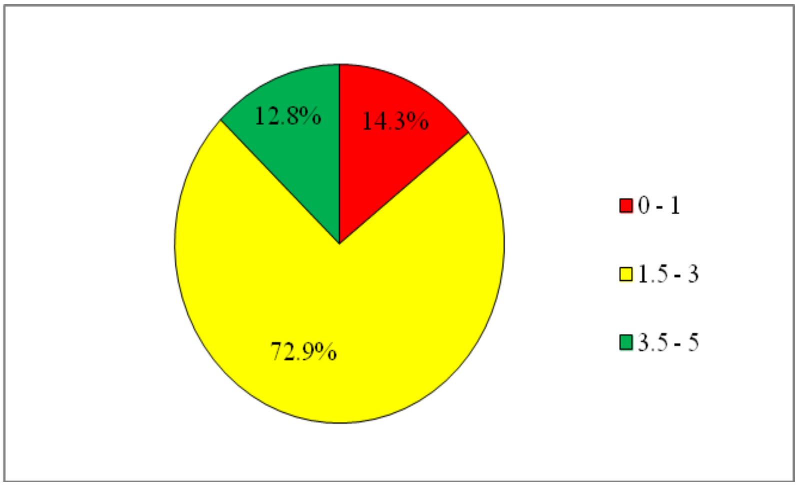

Chati Na 2: *Kufaulu kwa Wanafunzi kwa Asilimia*

Wanafunzi wengi (72.9%) walifaulu kwa kiwango cha wastani kwa kupata alama 1.5 hadi 3. Wanafunzi hao waliandika ufupisho unaozingatia baadhi ya mambo muhimu katika kufupisha habari kama vile kutumia maneno yao wenyewe, huku wakitumia maneno yaliyotumika katika habari, na kutozingatia alama za uandishi ipasavyo. Aidha, wanafunzi wengine walifupisha habari kwa maneno chini ya sitini kinyume na matakwa ya swali.

Asilimia 12.8 ya wanafunzi waliofaulu kwa kiwango kizuri katika swali hili walipata alama za juu kuanzia 3.5 hadi 5. Wanafunzi hao waliweza kutumia maarifa stahiki katika kufupisha habari kwa kuzingatia mambo muhimu kama vile kutumia maneno yao wenyewe bila kupotosha taarifa, kuzingatia idadi ya maneno, taratibu za uandishi, kutumia lugha sanifu na kupanga mawazo katika mtiririko

unaofaa. Kielelezo 2.1 ni sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeweza kuandika ufupisho kwa kuzingatia taratibu zote zinazotakiwa katika kufupisha habari.

Kielelezo 2.1

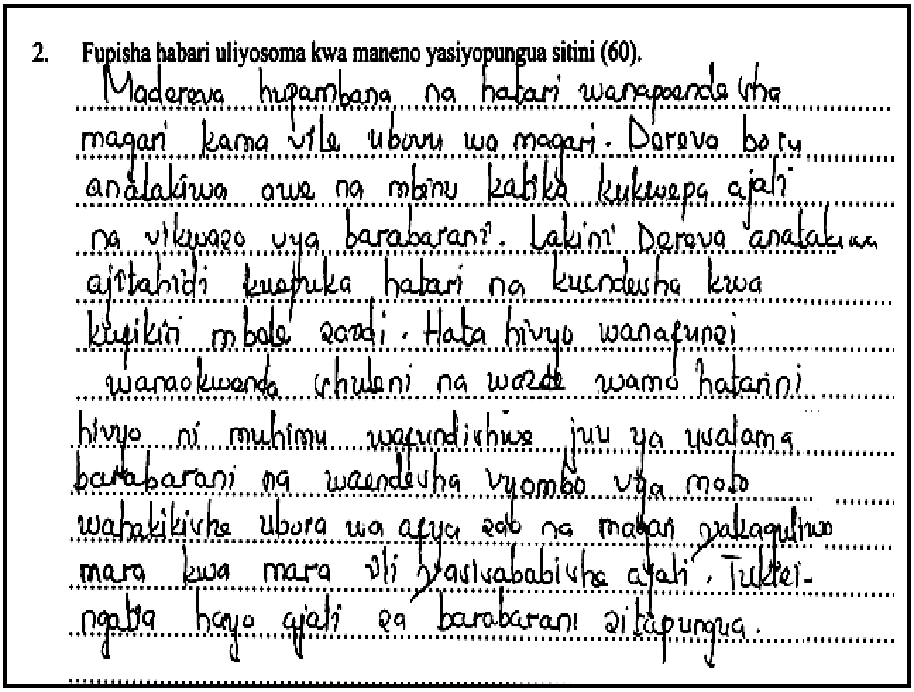
2. Fupisha habari uliyosoma kwa maneno yasiyopungua sitini (60).

Madereva hupambana na hatari wanapoendesha magari kama vile ubovu wa magari. Dereva bora anatakiwa awe na mbinu katika kukwepa ajali na vikwazo vya barabarani. Lakini Dereva anatakiwa ajitahidi kuepuka hatari na kuendesha kwa kufikiri mbele zaidi. Hata hivyo wanafunzi wanaokwenda shuleni na wazazi wamo hatarini hivyo ni muhimu wafundishwe juu ya usalama barabarani na waendesha vyombo vya moto wahakikishe ubora wa afya zao na magari yakaguliwe mara kwa mara ili yasiwasababishe ajali. Tukitekelezа hayo ajali za barabarani zitapungua.

Kielelezo 2.1 ni sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyefupisha habari kwa kuzingatia mambo yote muhimu.

Licha ya swali hili kuwa na kiwango kizuri cha kufaulu, wapo wanafunzi wachache (14.3%) waliopata alama za chini ambazo ni 0 hadi 1. Wanafunzi hao waliandika ufupisho bila ya kuzingatia mambo muhimu kama vile kutumia maneno yaliyotumika katika habari, hawakuzingatia idadi ya maneno, kutumia lugha isiyo sanifu na kutozingatia taratibu za uandishi. Wengine hawakuelewa kabisa matakwa ya swali kwa kuandika mfano wa majibu mafupi kuhusu habari waliyosoma, sheria za usalama barabarani na kutunga dayalojia kuhusu usalama barabarani. Kielelezo 2.2 ni sampuli ya majibu ya mwanafunzi aliyeandika majibizano kati ya dereva na abiria huku akitumia baadhi ya maneno yaliyopo kwenye habari na kupata 0.

Kielelezo 2.2

2. Fupisha habari uliyosoma kwa maneno yasiyopungua sitini (60).

Dereva: habary yako?
Abiria: dhuri:
Dereva: unakwenda wapi?
Abiria: ninakwenda Dodoma.
Dereva: kaa twende?
Abiria: nauli shingapi?
Dereva: nauli shiringi elfu 5000?

Kielelezo 2.2 kinaonesha sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeandika dayalojia kati ya dereva na abiria badala ya kufupisha habari aliyopewa.

2.2 SEHEMU B: SARUFI

Sehemu hii ilihusu maumbo na maana mbalimbali za maneno katika lugha ya Kiswahili. Kulikuwa na maswali mawili ya sarufi yaliyomtaka mwanafunzi kutumia maarifa na weledi kuhusu masuala mbalimbali ya kisarufi.

2.2.1 Swali la 3: Matumizi ya Kamusi

Swali lilitoka katika mada ya *Aina za Maneno*, katika mada ndogo ya *Matumizi ya Kamusi* na lilikuwa na jumla ya alama 10. Swali lilimtaka mwanafunzi kutaja kazi tano za kamusi na lililenga kupima maarifa. Swali hili ni miongoni mwa maswali yaliyojibiwa vizuri ambapo asilimia 54.9 walipata alama za wastani na zaidi. Chati Na. 3 inaonesha viwango vya wanafunzi vya kufaulu kwa asilimia.

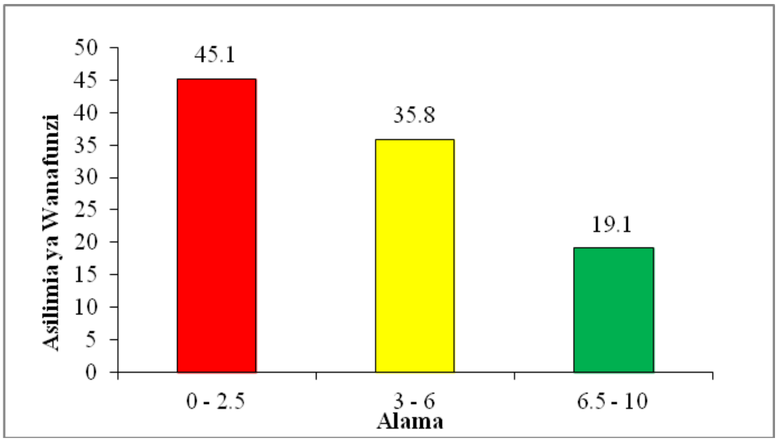

Chati Na. 3: *Kufaulu kwa Wanafunzi kwa Asilimia*

Asilimia 35.8 ya wanafunzi walipata alama za wastani kuanzia 3 hadi 6 kwa kuwa waliweza kutaja kwa usahihi baadhi ya kazi za kamusi na kushindwa kazi zingine. Kushindwa kwa wanafunzi hao kutaja baadhi ya kazi za kamusi zilizo sahihi kunatokana na kuchanganya dhana ya kamusi na dhana ya lugha kwa jumla, hivyo kutaja dhima za lugha kama vile, kurahisisha mawasiliano, kueneza utamaduni na dhima nyingine na hivyo kupata alama za wastani.

Wanafunzi wachache (19.1%) walipata alama za juu kuanzia 6.5 hadi 10. Wanafunzi hao waliweza kutaja kwa usahihi kazi tatu hadi tano za kamusi kama vile kutoa tafsiri (maana) ya neno, kuonesha aina ya neno, kuonesha umoja na wingi, kuonesha neno linavyotamkwa, kuonesha asili ya neno, kusaidia kujifunza lugha na kuonesha neno linavyoandikwa. Kielelezo 3.1 ni sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyejibu swali vizuri kulingana na matakwa ya swali.

Kielelezo 3.1

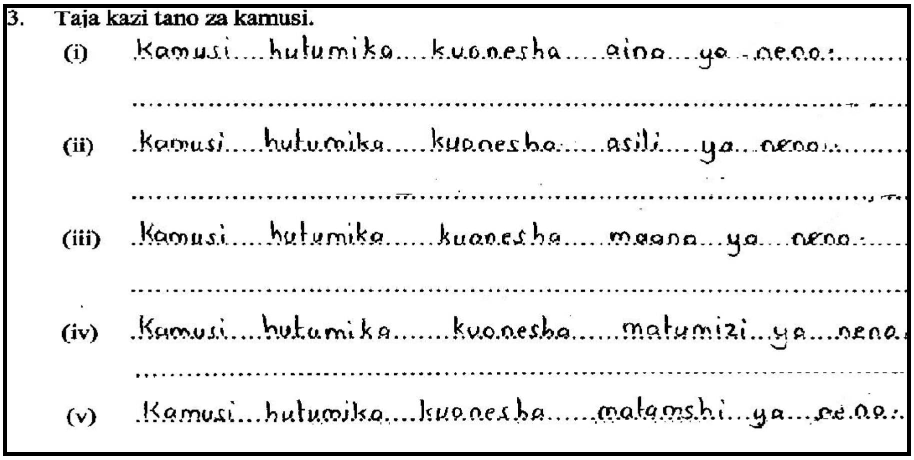
3. Taja kazi tano za kamusi.

(i) Kamusi hutumika kuonesha aina ya neno.

(ii) Kamusi hutumika kuonesha asili ya neno.

(iii) Kamusi hutumika kuonesha maana ya neno.

(iv) Kamusi hutumika kuonesha matumizi ya neno.

(v) Kamusi hutumika kuonesha matamshi ya neno.

Kielelezo 3.1 kinaonesha sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyetaja kazi tano za kamusi kama ilivyotakiwa.

Aidha, asilimia 45.1 ya wanafunzi waliojibu swali hili walifaulu kwa kiwango hafifu kwa kupata alama 0 hadi 2.5, kutokana na kukosa maarifa kuhusu mada ndogo ya *Matumizi ya Kamusi* na hivyo kushindwa kutaja kazi tano za kamusi. Baadhi yao walishindwa kuelewa matakwa ya swali na kuandika *aina za kamusi* ama kuandika *vitomeo* vya maneno mbalimbali. Kielelezo 3.2 kinaonesha jibu la mwanafunzi aliyejibu vibaya swali hili.

Kielelezo 3.2

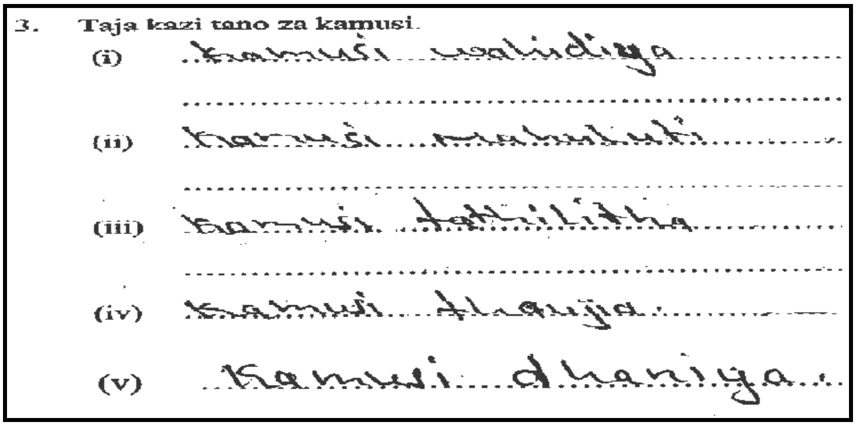
3. Taja kazi tano za kamusi.

(i) kamusi [illegible]

(ii) kamusi [illegible]

(iii) kamusi [illegible]

(iv) kamusi [illegible]

(v) Kamusi [illegible]

Kielelezo 3.2 ni sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeandika majina ya kamusi badala ya kutaja kazi tano za kamusi kama ilivyotakiwa.

2.2.2 Swali la 4: Uundaji wa Maneno

Swali lilitoka katika mada ya *Uundaji wa Maneno* hususan katika mada ndogo ya *Uambishaji*. Swali hili lilimtaka mwanafunzi aeleze kazi moja ya mofimu tegemezi iliyopigiwa mstari katika maneno aliyopewa. Swali lililenga kupima uwezo wa mwanafunzi katika kuchambua maumbo ya maneno na lilikuwa na jumla ya alama 10.

Kiwango cha kufaulu cha wanafunzi katika swali hili kilikuwa cha wastani ambapo asilimia 41.9 pekee ndio waliopata alama za juu na wastani. Chati Na. 4 inaonesha viwango vya wanafunzi vya kufaulu kwa asilimia.

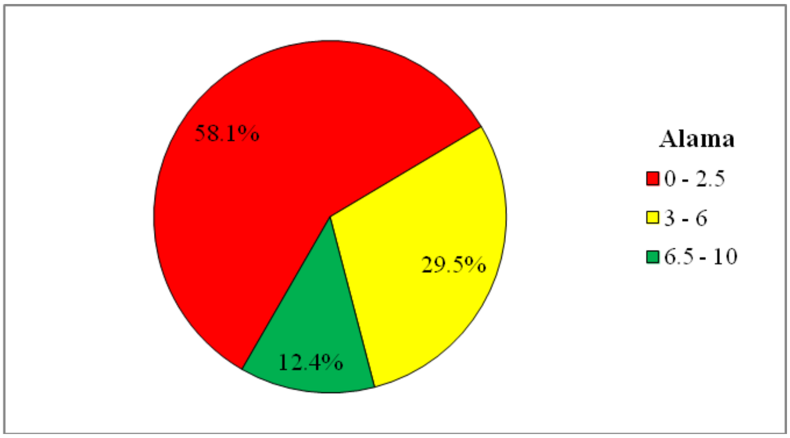

Chati Na 4: *Kufaulu kwa Wanafunzi kwa Asilimia*

Asilimia 58.1 ya wanafunzi waliojibu swali hili walifaulu kwa kiwango hafifu kwa kupata alama 0 hadi 2.5 kwa kuwa walishindwa kueleza kazi za mofimu tegemezi zilizopigiwa mstari. Hii ilitokana na wanafunzi hao kuwa na mawanda madogo ya maarifa juu ya kazi za mofimu tegemezi. Baadhi yao, walieleza kazi ambazo hazihusiani kabisa na kazi za mofimu tegemezi kama vile, kupamba lugha, kuongeza msamiati, kuhifadhi historia ya jamii; hoja ambazo ni kazi za misimu katika lugha na hivyo kupata 0. Kielelezo 4.1 ni sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeshindwa kueleza kazi za mofimu tegemezi.

Kielelezo 4.1

4. **Eleza kazi moja ya mofimu tegemezi iliyopigiwa mstari katika maneno yafuatayo:**

(i) **Alicheza**

li - huwadia kubeba nena

(ii) **Tunasoma**

Tu - huwadia kutunga maneno.

(iii) **Hawachezi**

Ha - huwadia kujua maana ya neno

(iv) **Anayepika**

ye - huwadia hw enye mizi wa neno

(v) **Huandika**

Hu - huwadia kutunga sentensi

Kielelezo 4.1 kinaonesha sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeeleza kazi za mofimu zisizosahihi kulingana na kazi za maumbo ya maneno ya Kiswahili.

Asilimia 29.5 ya wanafunzi waliojibu swali hili walifaulu kwa kiwango cha wastani kwa kupata alama 3 hadi 6. Wanafunzi hao walielezea baadhi ya kazi za mofimu tegemezi kwa usahihi. Aidha, wanafunzi hao walikabiliwa na tatizo la kuchanganya njeo na nafsi katika kueleza kazi za mofimu tegemezi. Wanafunzi waliojibu swali hili vizuri ni asilimia 12.4 pekee ambao walipata alama 6.5 hadi 10 kwa kuweza kueleza kwa usahihi kazi za mofimu tegemezi nne hadi tano zilizopigiwa mistari katika maneno waliyopewa. Kielelezo 4.2 ni sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeweza kueleza kwa usahihi kazi za mofimu tegemezi zote zilizopigiwa mstari kama ilivyotakiwa.

Kielelezo 4.2

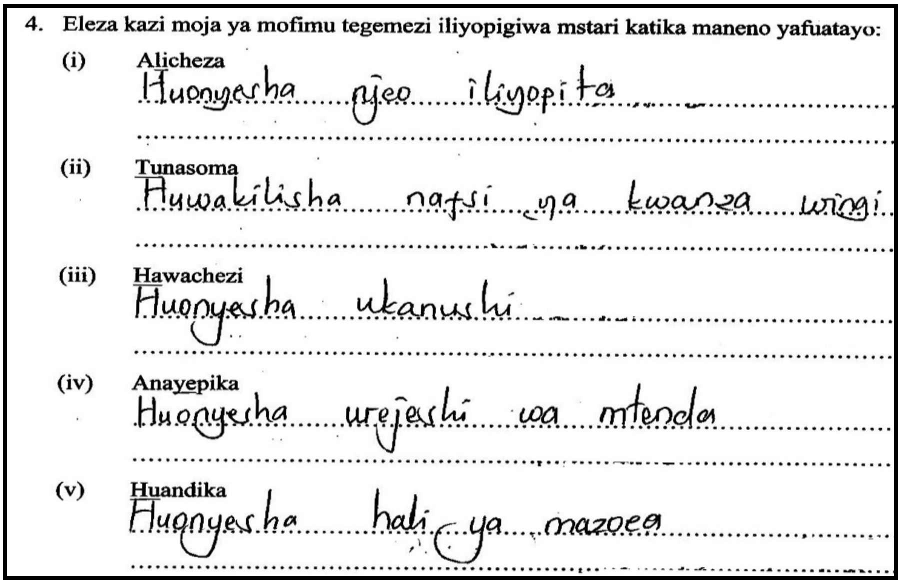

4. Eleza kazi moja ya mofimu tegemezi iliyopigiwa mstari katika maneno yafuatayo:

(i) Alicheza
Huonyesha njeo iliyopita

(ii) Tunasoma
Huwakilisha nafsi ya kwanza wingi

(iii) Hawachezi
Huonyesha ukanushi

(iv) Anayepika
Huonyesha urejeshi wa mtenda

(v) Huandika
Huonyesha hali ya mazoea

Kielelezo 4.2 kinaonesha sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeweza kujibu swali hili kwa usahihi na kupata alama zote.

2.3 SEHEMU C: MAWASILIANO NA UTUMIZI WA LUGHA

Sehemu hii ilikuwa na maswali mawili yaliyomtaka mwanafunzi kutumia lugha katika mawasiliano na katika miktadha mbalimbali.

2.3.1 Swali la 5: Lugha Kama Chombo cha Mawasiliano

Swali lilitoka katika mada ya *Mawasiliano* na mada ndogo ya *Lugha kama Chombo cha Mawasiliano* na lililenga kupima tathmini. Swali lilikuwa na jumla ya alama 10 na lilimtaka mwanafunzi kueleza maana ya lugha fasaha kisha aoneshe madhara manne yanayoweza kutokea endapo mtumiaji wa lugha hatatumia lugha fasaha. Swali hili ni miongoni mwa maswali yaliyokuwa na kiwango cha wastani cha kufaulu ambapo asilimia 42 walifaulu kwa kiwango kizuri na cha watani. Chati Na. 5 inaonesha viwango vya wanafunzi vya kufaulu kwa asilimia.

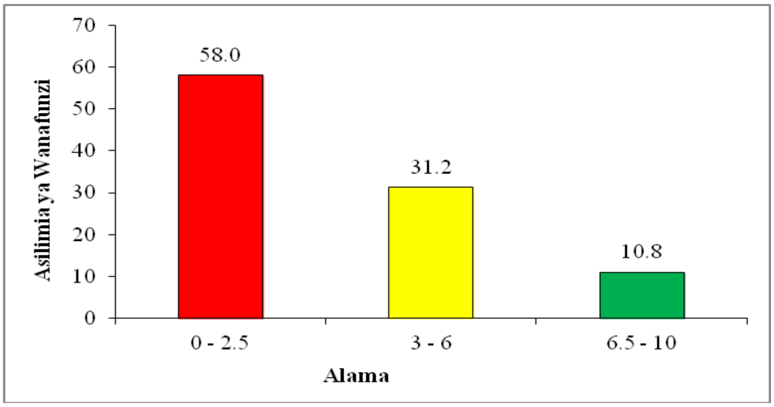

Chati Na. 5: *Kufaulu kwa Wanafunzi kwa Asilimia*

Wanafunzi wengi (58.0%) waliojibu swali hili walifaulu kwa kiwango hafifu kwa kupata alama 0 hadi 2.5 kutokana na kushindwa kueleza maana ya lugha fasaha na madhara manne yanayoweza kutokea endapo mtumiaji wa lugha hatatumia lugha fasaha. Baadhi yao hawakuwa na welewa wa kutosha katika mada hii na wengine hawakuelewa matakwa ya swali. Kwa jumla, wanafunzi hao walishindwa kuelezea madhara yanayoweza kutokea endapo mtumiaji wa lugha hatatumia lugha fasaha huweza; *kukwamisha mawasiliano, kupotosha maadili, mila na desturi za jamii, kudunishwa kwa lugha na kusababisha utata katika mawasiliano*. Kielelezo 5.1 ni sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeandika sifa za misimu katika lugha badala ya kueleza madhara ya kutotumia lugha fasaha.

Kielelezo 5.1

5. Eleza maana ya lugha fasaha kisha onesha madhara manne (4) yanayoweza kutokea endapo mtumiaji wa lugha hatatumia lugha fasaha.

Maana ya lugha fasaha:

Ni sauti za nasibu zenye kuleta maana ambazo zimekubaliwa na wanajamii kutumika kwa mawasiliano miongoni-mwao.

Madhara ya kutokutumia lugha fasaha:

(i) Hufiche maana kwa wasio jua

(ii) Inadumvi nyingi

(iii) Ni lugha za mafumbo

(iv) Hupamba lugha.

Kielelezo 5.1 ni sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeshindwa kueleza madhara ya kutotumia lugha fasaha.

Asilimia 32.2 walipata alama za wastani 3 hadi 6 kutokana na kutoa majibu yasiyojitosheleza kwa baadhi ya vipengele kama vile *kuongeza msamiati*, hoja ambayo si madhara ya kutotumia lugha fasaha. Wanafunzi wachache (10.8%) walipata alama za juu 6.5 hadi 10. Wanafunzi hao waliweza kutoa maana sahihi ya lugha fasaha na kuonesha madhara manne yanayoweza kutokea endapo mtumiaji wa lugha hatatumia lugha fasaha kama vile, (i) *hukwamisha mawasiliano*, (ii) *kudunishwa kwa lugha/kushusha hadhi ya lugha* (iii) *kupotosha maadili*, na (iv) *huleta utata katika mawasiliano*. Kielelezo 5.2 ni sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyepata alama za wastani kwa kujibu baadhi ya hoja kwa usahihi.

Kielelezo 5.2

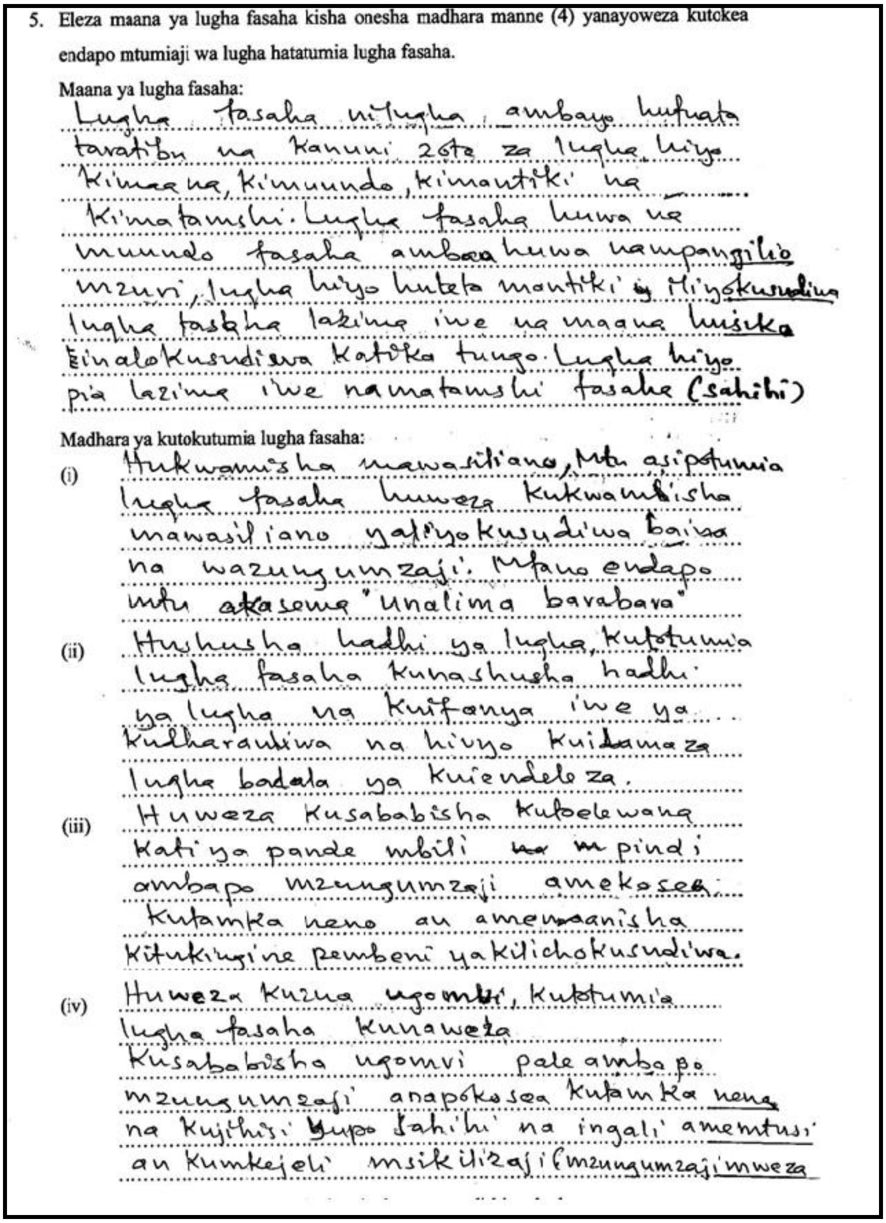

5. Eleza maana ya lugha fasaha kisha onesha madhara manne (4) yanayoweza kutokea endapo mtumiaji wa lugha hatatumia lugha fasaha.

Maana ya lugha fasaha:
Lugha fasaha ni lugha ambayo hufuata taratibu na kanuni zote za lugha hiyo kimaana, kimuundo, kimantiki na kimatamshi. Lugha fasaha huwa na muundo fasaha ambao huwa na mpangilio mzuri, lugha hiyo huleta mantiki ili iyokusudiwa lugha fasaha lazima iwe na maana husika inalokusudiwa katika tungo. Lugha hiyo pia lazima iwe na matamshi fasaha (sahihi)

Madhara ya kutokutumia lugha fasaha:
(i) Hukwamisha mawasiliano, Mtu asipotumia lugha fasaha huweza kukwamisha mawasiliano yaliyokusudiwa baina na wazungumzaji. Mfano endapo mtu akasema "unalima barabara"

(ii) Hushusha hadhi ya lugha, kutotumia lugha fasaha kunashusha hadhi ya lugha na kuifanya iwe ya kudharauliwa na hivyo kuidumaza lugha badala ya kuiendeleza.

(iii) Huweza kusababisha kutoelewana kati ya pande mbili ~~na~~ mpindi ambapo mzungumzaji amekosea kutamka neno au amemaanisha kitu kingine pembeni ya kilichokusudiwa.

(iv) Huweza kuzua ugomvi, kutotumia lugha fasaha kunaweza kusababisha ugomvi pale ambapo mzungumzaji anapokosea kutamka neno na kujihisi yupo sahihi na ingali amemtusi au kumkejeli msikilizaji (mzungumzaji) mweza

Kielelezo 5.2 kinaonesha sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyefasili lugha fasaha kwa usahihi na kubainisha baadhi ya madhara ya kutotumia lugha fasaha katika mawasiliano na kupata alama za wastani.

2.3.2 Swali la 6: Tofauti ya Lugha ya Mazungumzo na Maandishi

Swali lilitoka katika mada ya *Utumizi wa Lugha katika Miktadha Mbalimbali* na lililenga kupima uchambuzi. Swali lilikuwa na jumla ya alama 10 na lilimtaka mwanafunzi aeleze tofauti za msingi tano kati ya lugha ya maandishi na lugha ya mazungumzo. Swali hili ni miongoni mwa maswali yaliyojibiwa vizuri na wanafunzi wengi yaani asilimia 66.7 walifaulu kwa kiwango cha juu na cha wastani. Chati Na. 6 inaonesha viwango vya kufaulu vya wanafunzi kwa asilimia.

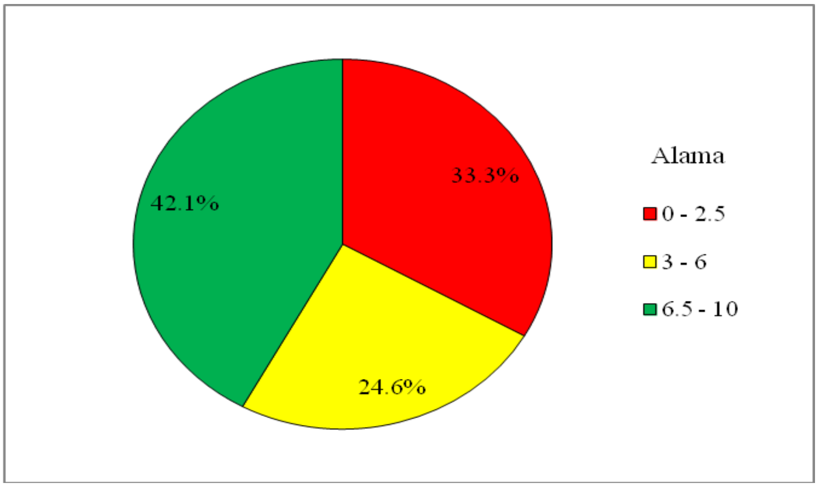

Chati Na. 6: *Kufaulu kwa Wanafunzi kwa Asilimia*

Asilimia 42.1 ya wanafunzi waliojibu vizuri swali hili walipata alama 6.5 hadi 10 kwa kuwa waliweza kutoa hoja tatu hadi tano katika kueleza tofauti za msingi kati ya lugha ya maandishi na lugha ya mazungumzo. Wanafunzi hao walielezea tofauti hizo kwa kuzingatia; *hadhira*, *watumiaji*, *umri*, *njia za mawasiliano (kimaandishi au kimazungumzo)* pamoja na *wahusika*. Kielelezo 6.1 kinaonesha sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyejibu vizuri kwa kueleza totauti za msingi kati ya lugha ya maandishi na lugha ya mazungumzo.

Kielelezo 6.1

6. Eleza tofauti za msingi tano (5) kati ya lugha ya maandishi na lugha ya mazungumzo.

(i) Lugha ya maandishi ni lugha inayotumia maandishi katika ~~[illegible]~~ uwasilishwaji wake

WAKATI

Lugha ya mazungumzo ni lugha inayotumia mazungumzo kwa njia ya mdomo katika uwasilishwaji wake.

(ii) Lugha ya maandishi haiwakutanishi ana kwa ana mwandishi na msomaji

WAKATI

Lugha ya mazungumzo inawakutanisha ana kwa ana mazungumzaji na msikilizaji

(iii) Lugha ya maandishi imekuwepo baada ya ugunduzi wa maandishi

WAKATI

Lugha ya mazungumzo imekuwepo hata kabla ya maandishi kugunduliwa.

(iv) Lugha ya maandishi hutumiwa na wale wanaojua kusoma ~~tu~~ na kuandika tu.

WAKATI

Lugha ya mazungumzo hutumiwa na watu wote wanaojua kusoma na kuandika na hata wasiojua.

(v) Lugha ya maandishi ina sifa ya kuwepo kwa mwandishi na msomaji. WAKATI. Lugha ya mazungumzo ina sifa ya kuwepo kwa mazungumzaji na msikilizaji.

Kielelezo 6.1 kinaonesha sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeweza kueleza kwa usahihi tofauti kati ya lugha ya maandishi na lugha ya mazungumzo na kupata alama zote.

Wanafunzi wachache (24.6%) walifaulu kwa kiwango cha wastani kwa sababu waliweza kueleza baadhi ya hoja kwa usahihi na kushindwa kueleza hoja nyingine. Kwa mfano, Baadhi ya wanafunzi walitumia kipengele cha *mada/lengo* na *muda wa mazungumzo/kuandika*; vigezo ambavyo haviwezi kutofautisha lugha ya mazungumzo na lugha ya maandishi kiuhalisia.

Aidha, asilimia 33.3 ya wanafunzi walipata alama hafifu kuanzia 0 hadi 2.5 kutokana na kukosa maarifa kuhusu tofauti za msingi kati ya

lugha ya maandishi na lugha ya mazungumzo. Idadi kubwa ya wanafunzi hao (24.9%) walipata 0 kwa kutokuelewa kabisa dhana ya kutofautisha lugha ya mazungumzo na lugha ya maandishi. Baadhi yao walitofautisha kwa kutumia dhana ya muda wa uwasilishaji, njia za kuhifadhi, upatikanaji wa ujumbe, na wengine kutofautisha fasihi andishi na fasihi simulizi kinyume na matakwa ya swali. Kielelezo 6.2 ni sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyetofautisha lugha ya mazungumzo na lugha ya maandishi kwa kutumia dhana zisizokuwa shahihi.

Kielelezo 6.2

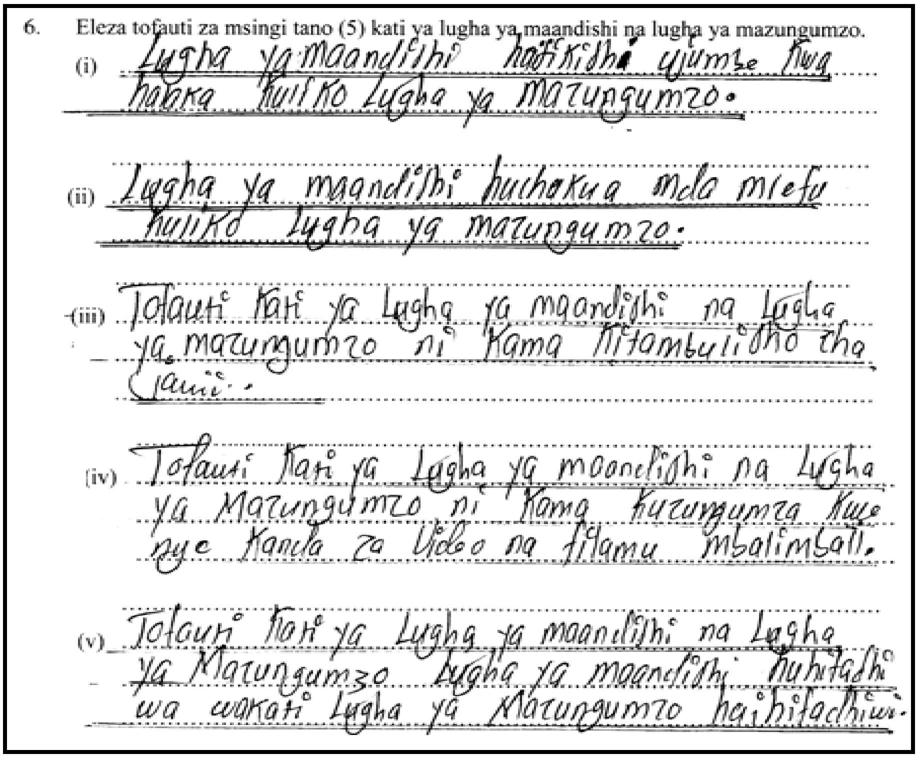
6. Eleza tofauti za msingi tano (5) kati ya lugha ya maandishi na lugha ya mazungumzo.

(i) Lugha ya maandishi haifikidhi ujumbe kwa haraka kuliko lugha ya mazungumzo.

(ii) Lugha ya maandishi huchukua mda mrefu kuliko lugha ya mazungumzo.

(iii) Tofauti kati ya lugha ya maandishi na lugha ya mazungumzo ni kama mitambulisho zha sauti.

(iv) Tofauti kati ya lugha ya maandishi na lugha ya mazungumzo ni kama kuzungumza kwenye kanda za video na filamu mbalimbali.

(v) Tofauti kati ya lugha ya maandishi na lugha ya mazungumzo lugha ya maandishi huhifadhi wakati lugha ya mazungumzo haihifadhiwi.

Kielelezo 6.2 kinaonesha sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeshindwa kueleza tofauti za msingi kati ya lugha ya maandishi na lugha ya mazungumzo.

2.4 SEHEMU D: FASIHI KWA UJUMLA

Sehemu hii ilikuwa na maswali matatu ambayo yalimtaka mwanafunzi kutumia maarifa aliyojifunza katika utunzi wa shairi, tanzu na sifa za fasihi simulizi pamoja na matawi ya sanaa kwa ujumla.

2.4.1 Swali la 7: Fasihi Simulizi

Swali lilitoka katika mada ya *Fasihi Simulizi* na lililenga kupima nyanja ya uchambuzi. Swali lilikuwa na jumla ya alama 10 na liligawanyika katika sehemu mbili, sehemu (a) ilimtaka mwanafunzi kusoma shairi alilopewa kisha kujibu maswali katika kipengele (i) hadi (v) na sehemu (b) ilimtaka mwanafunzi kubainisha utanzu wa fasihi simulizi kwa kipera (i) hadi (v) alivyopewa. Swali hili ni miongoni mwa maswali yaliojibiwa vizuri zaidi na wanafunzi wengi. Kiwango cha kufaulu katika swali hili kilikuwa ni kizuri ambapo asilimia 86.9 walipata alama za juu na za wastani. Chati Na. 7 inaonesha viwango vya kufaulu vya wanafunzi kwa asilimia.

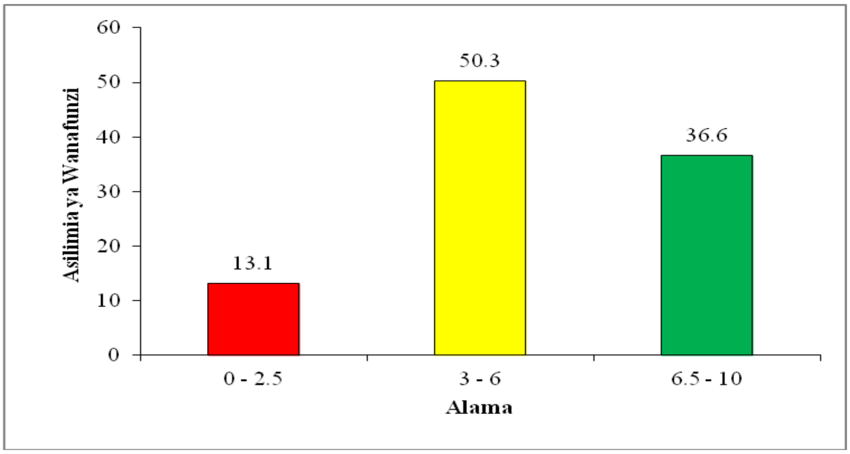

Chati Na. 7*: Kufaulu kwa Wanafunzi kwa Asilimia*

Licha ya kiwango kizuri cha kufaulu kwa wanafunzi katika swali hili, asilimia 50.3 walipata alama za wastani kuanzia 3 hadi 6 kutokana na kushindwa kujibu kwa usahihi baadhi ya vipengele katika kubainisha kanuni za utunzi wa shairi na tanzu za vipera husika. Aidha, asilimia 36.6 ya wanafunzi walipata alama za juu kuanzia 6.5– 10, hali hii inadhihirisha kuwa wanafunzi hao walikuwa na uelewa wa kutosha kuhusu uhakiki wa kazi za fasihi simulizi (ushairi) na utambuzi wa vipera vya tanzu mbalimbali za fasihi simulizi. Kufaulu vizuri katika swali hili kulitokana na uwezo wao katika kubainisha kanuni mbalimbali za utunzi wa mashairi kama vile *beti, mizani, vina, kibwagizo* na *aina ya ushairi* (kimapokeo). Vilevile, wanafunzi hao waliweza kubainisha tanzu za vipera vya fasihi simulizi kwa usahihi.

Kwa mfano, *utani* (maigizo), *miviga* (maigizo), tenzi (ushairi), *kisasili* na *ngano* (hadithi). Kielelezo 7.1 kinaonesha jibu la mwanafunzi aliyeelezea vizuri kanuni za utunzi wa mashairi ya kimapokeo na kubainisha kwa usahihi tanzu za vipera anuwai vya fasihi simulizi.

Kielelezo 7.1

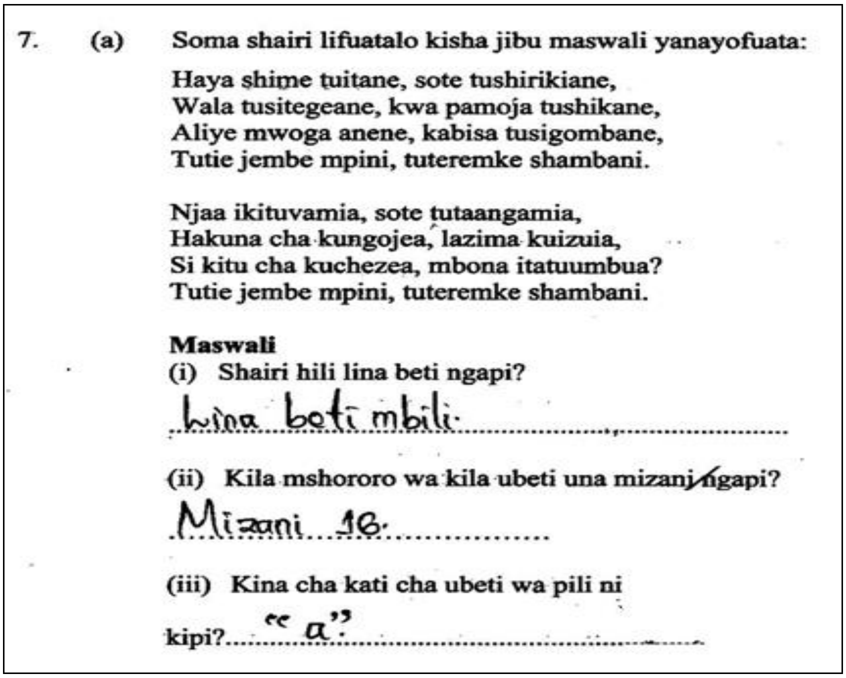

7. (a) **Soma shairi lifuatalo kisha jibu maswali yanayofuata:**

Haya shime tuitane, sote tushirikiane,
Wala tusitegeane, kwa pamoja tushikane,
Aliye mwoga anene, kabisa tusigombane,
Tutie jembe mpini, tuteremke shambani.

Njaa ikituvamia, sote tutaangamia,
Hakuna cha kungojea, lazima kuizuia,
Si kitu cha kuchezea, mbona itatuumbua?
Tutie jembe mpini, tuteremke shambani.

Maswali

(i) Shairi hili lina beti ngapi?

Lina beti mbili.

(ii) Kila mshororo wa kila ubeti una mizani ngapi?

Mizani 16.

(iii) Kina cha kati cha ubeti wa pili ni kipi? "a".

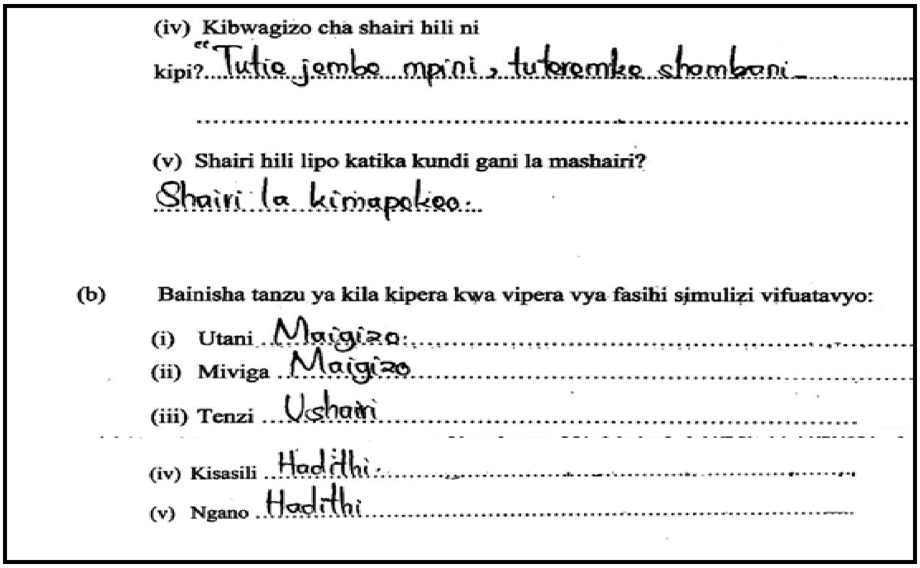
(iv) Kibwagizo cha shairi hili ni kipi? "Tutie jembe mpini, tukaremke shambani"

(v) Shairi hili lipo katika kundi gani la mashairi? Shairi la kimapokeo.

(b) Bainisha tanzu ya kila kipera kwa vipera vya fasihi simulizi vifuatavyo:

(i) Utani Maigizo.

(ii) Miviga Maigizo

(iii) Tenzi Ushairi

(iv) Kisasili Hadithi.

(v) Ngano Hadithi

Kielelezo 7.1 kinaonesha sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyejibu vizuri kwa kuzingatia matakwa ya swali na kupata alama za juu.

Hata hivyo, asilimia 13.1 ya wanafunzi waliofanya upimaji huu walikuwa na kiwango hafifu cha kufaulu kwa kupata alama za chini 0 hadi 2.5. Miongoni mwao, asilimia 1.4 walipata 0 kutokana na kukosa maarifa juu ya kanuni utunzi wa mashairi na tanzu/vipera vya fasihi simulizi. Wanafunzi hao katika kujibu kipengele (a) baadhi walibainisha idadi ya mistari/mizani kwa kila kipengele cha swali na wengine walitumia mistari mbalimbali ya beti za shairi kama sehemu ya majibu katika vipengele mbalimbali. Katika kujibu kipengele (b) baadhi walibainisha tanzu za vipera ambazo hazikuwa sahihi na wengine walitoa maana ya vipera walivyopewa kinyume na matakwa ya swali. Kielelezo 7.2 ni sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeshindwa kujibu swali hili kwa usahihi.

Kielelezo 7.2

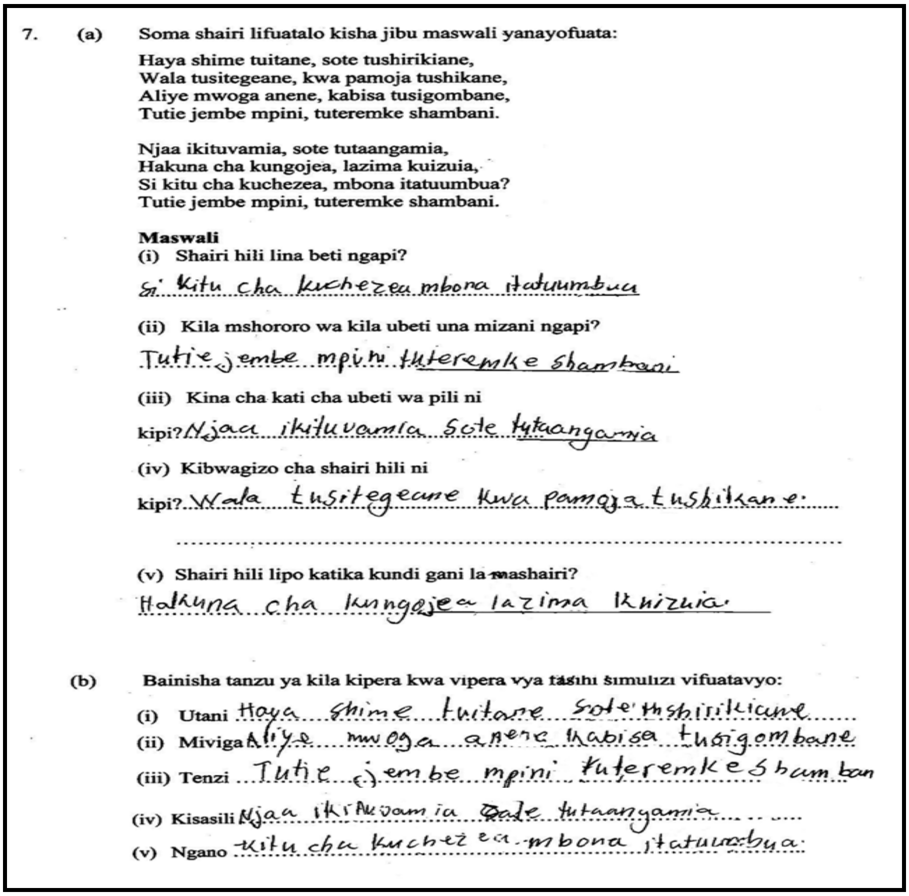

7. (a) Soma shairi lifuatalo kisha jibu maswali yanayofuata:

Haya shime tuitane, sote tushirikiane,
Wala tusitegeane, kwa pamoja tushikane,
Aliye mwoga anene, kabisa tusigombane,
Tutie jembe mpini, tuteremke shambani.

Njaa ikituvamia, sote tutaangamia,
Hakuna cha kungojea, lazima kuizuia,
Si kitu cha kuchezea, mbona itatuumbua?
Tutie jembe mpini, tuteremke shambani.

Maswali

(i) Shairi hili lina beti ngapi?
Si kitu cha kuchezea mbona itatuumbua

(ii) Kila mshororo wa kila ubeti una mizani ngapi?
Tutie jembe mpini tuteremke shambani

(iii) Kina cha kati cha ubeti wa pili ni kipi? Njaa ikituvamia sote tutaangamia

(iv) Kibwagizo cha shairi hili ni kipi? Wala tusitegeane kwa pamoja tushikane.

(v) Shairi hili lipo katika kundi gani la mashairi?
Hakuna cha kungojea lazima kuizuia.

(b) Bainisha tanzu ya kila kipera kwa vipera vya fasihi simulizi vifuatavyo:

(i) Utani Haya shime tuitane sote tushirikiane
(ii) Miviga Aliye mwoga anene kabisa tusigombane
(iii) Tenzi Tutie jembe mpini tuteremke shamban
(iv) Kisasili Njaa ikituvamia sote tutaangamia
(v) Ngano kitu cha kuchezea mbona itatuumbua.

Kielelezo 7.2 kinaonesha sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyetumia baadhi ya mistari iliyoko katika shairi kama sehemu ya majibu ya kipengele (a) na (b) kinyume na matakwa ya swali.

2.4.2 Swali la 8: Fasihi Simulizi

Swali lilitoka katika mada ya *Fasihi Simulizi* na lililenga kupima nyanja ya maarifa. Swali lilikuwa na jumla ya alama 10 na lilimtaka mwanafunzi kueleza sifa kuu tano za fasihi simulizi. Kiwango cha kufaulu cha wanafunzi katika swali hili kilikuwa cha wastani ambapo asilimia 44.4 walifaulu kwa kupata alama za juu na za wastani. Chati Na. 8 inaonesha viwango vya kufaulu vya wanafunzi kwa asilimia.

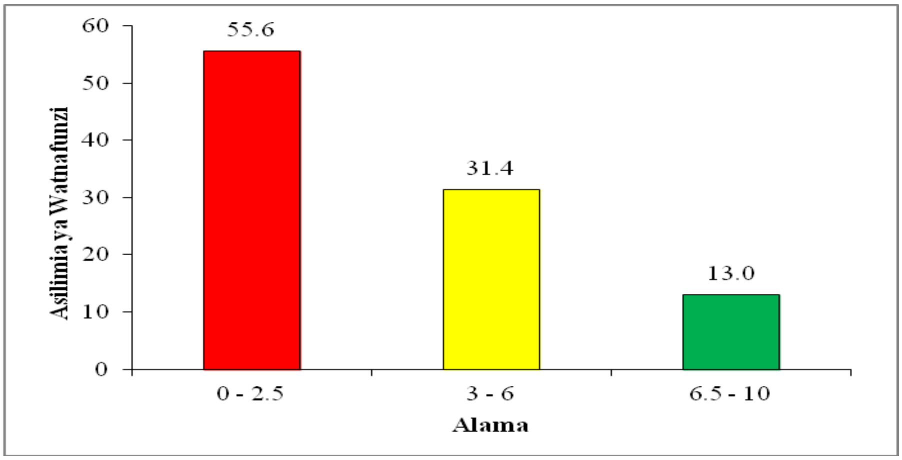

***Chati Na. 8**: Kufaulu kwa Wanafunzi kwa Asilimia*

Wanafunzi wengi (55.6%) walipata alama za chini 0 hadi 2.5. Miongoni mwao, asilimia 36.6 walipata 0 kutokana na kushindwa kabisa kueleza sifa za fasihi simulizi kama vile: *kuonana ana kwa ana kwa fanani na hadhira, kuwasilishwa kwa mdomo, kuwa na utendaji, hubadilika kulingana na muktadha na kuwa na mandhari*. Kwa ujumla, wanafunzi hao walikosa maarifa mahsusi kuhusu dhana mbalimbali za fasihi simulizi. Wanafunzi hao walielezea sifa za vipengele mbalimbali vya lugha kama vile, misimu, rejesta, umahiri na sifa za lugha kwa jumla na wengine walielezea kazi za fasihi simulizi kinyume na matakwa ya swali. Kielelezo 8.1 ni sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeshindwa kueleza sifa za fasihi simulizi kwa kutoa hoja zilizo kinyume na matakwa ya swali. Hata hivyo mwanafunzi huyo alikuwa na tatizo la kitahajia katika herufi 'h' katika maneno hufurahisha aliandika *ufuraisha*, hutunza aliandika *utunza* na mengineyo.

Kielelezo 8.1.

8. Eleza sifa kuu tano za fasihi simulizi

(i) kuelimisha Jamii

(ii) ufulaisha jamii

(iii) utuma kumbu kumbu

(iv) utumika kwa watu wote

(v) umfikia hadhira kwa uharaka.

Kielelezo 8.1 kinaonesha sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeshindwa kueleza sifa kuu tano za fasihi simulizi na badala yake akaelezea baadhi ya kazi za fasihi simulizi katika jamii.

Licha ya swali hili kuwa na kiwango cha chini cha kufaulu, wanafunzi wengine (44.4%) waliojibu swali, walifaulu kwa kiwango kizuri na cha wastani kwa kuwa waliweza kueleza kwa usahihi sifa za fasihi simulizi na kupata alama za wastani na zaidi. Miongoni mwao, asilimia 31.4 walipata alama za wastani 3 hadi 6 kwa kuweza kueleza baadhi ya sifa za fasihi simulizi kwa usahihi na kushindwa nyingine.

Hata hivyo, wanafunzi wachache (13.0%) walijibu swali hili vizuri zaidi na kupata alama za juu 6.5 hadi 10 kwa kuwa waliweza kutoa maelezo ya kutosha kuhusu sifa kuu za fasihi simulizi kwa usahihi kama vile; kuonana ana kwa ana kwa fanani na hadhira, kuwasilishwa kwa mdomo, kuwa na utendaji, kubadilika kulingana na muktadha na kuwa na mandhari. Kielelezo 8.2 ni sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeweza kueleza baadhi ya sifa kuu za fasihi simulizi.

Kielelezo 8.2

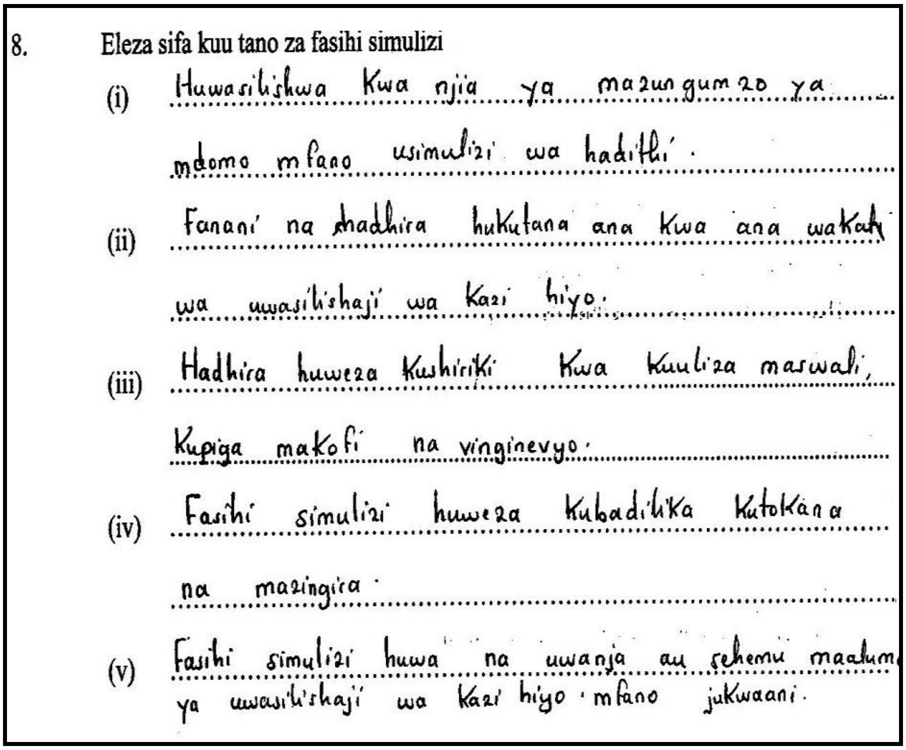

8. Eleza sifa kuu tano za fasihi simulizi

(i) Huwasilishwa Kwa njia ya mazungumzo ya mdomo mfano usimulizi wa hadithi.

(ii) Fanani na hadhira hukutana ana Kwa ana wakati wa uwasilishaji wa Kazi hiyo.

(iii) Hadhira huweza Kushiriki Kwa Kuuliza maswali, Kupiga makofi na vinginevyo.

(iv) Fasihi simulizi huweza Kubadilika Kutokana na mazingira.

(v) Fasihi simulizi huwa na uwanja au sehemu maalum ya uwasilishaji wa Kazi hiyo. mfano jukwaani.

Kielelezo 8.2 kinaonesha sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeeleza kwa usahihi sifa nne za Fasihi Simulizi na kupata alama za juu.

2.4.3 Swali la 9: Fasihi Simulizi

Swali lilitoka katika mada ya *Fasihi Simulizi* na lililenga kupima maarifa ya mwanafunzi kuhusu dhana mbalimbali za fasihi simulizi. Swali lilikuwa na jumla ya alama 10 na lilikuwa na vipengele vitatu, ambapo mwanafunzi alitakiwa katika (a) kutaja sehemu kuu tatu za kitendawili, (b) kutaja wahusika wawili wa kitendawili na (c) kutaja aina nyingine tano za sanaa. Swali hili ni miongoni mwa maswali yaliyojibiwa vizuri na wanafunzi waliofanya upimaji huu ambapo asilimia 84.5 walifaulu kwa kiwango kizuri na cha wastani. Chati Na. 9 inaonesha viwango vya kufaulu kwa wanafunzi katika swali hili kwa asilimia.

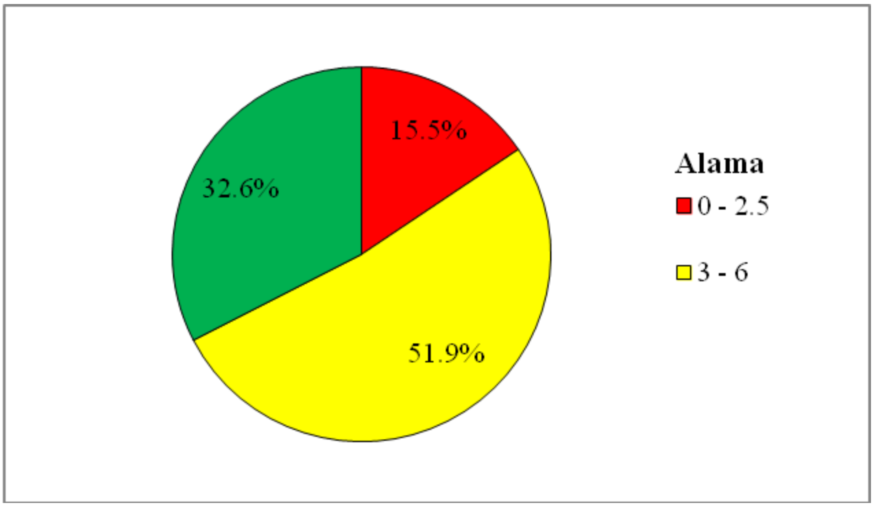

Chati Na. 9*: Kufaulu kwa Wanafunzi kwa Asilimia*

Wanafunzi wengi (51.9%) waliojibu swali hili walifaulu kwa kiwango cha wastani kwa kupata alama 3 hadi 6 kutokana na kujibu kwa usahihi vipengele vingi vya swali hili na kushindwa baadhi ya vipengele. Kwa mfano, wanafunzi wengi, walijibu vipengele (a) na (b) kwa usahihi lakini katika kipengele (c) baadhi yao walitaja aina za sanaa (vipera) zinazohusu fasihi kama vile *sanaa za maonesho, uimbaji/muziki ngoma* na nyingine nyingi kinyume na matakwa ya swali.

Hata hivyo, asilimia 32.6 ya wanafunzi waliopimwa walijibu vizuri swali hili na kupata alama 6.5 hadi 10 kutokana na kuwa na maarifa toshelevu kuhusu vitendawili na aina nyingine za sanaa mbali na fasihi. Wanafunzi hao waliweza (a) kutaja sehemu kuu tatu za kitendawili kama vile (i) *mwanzo* (ii) *kitendawili chenyewe na* (iii) *jibu la kitendawili* na kutoa mifano dhahiri. Pia katika sehemu (b) walitaja wahusika wawili wa kitendawili kuwa ni (i) *mtegaji*/*fanani*, (ii) *mteguaji*/*hadhira* ambapo katika kipengele (c) walitaja kwa usahihi aina nyingine za sanaa mbali na fasihi na kupata alama zote. Kielelezo 9.2 ni sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeweza kujibu vizuri vipengele vyote vya swali na kupata alama zote.

Kielelezo 9.2

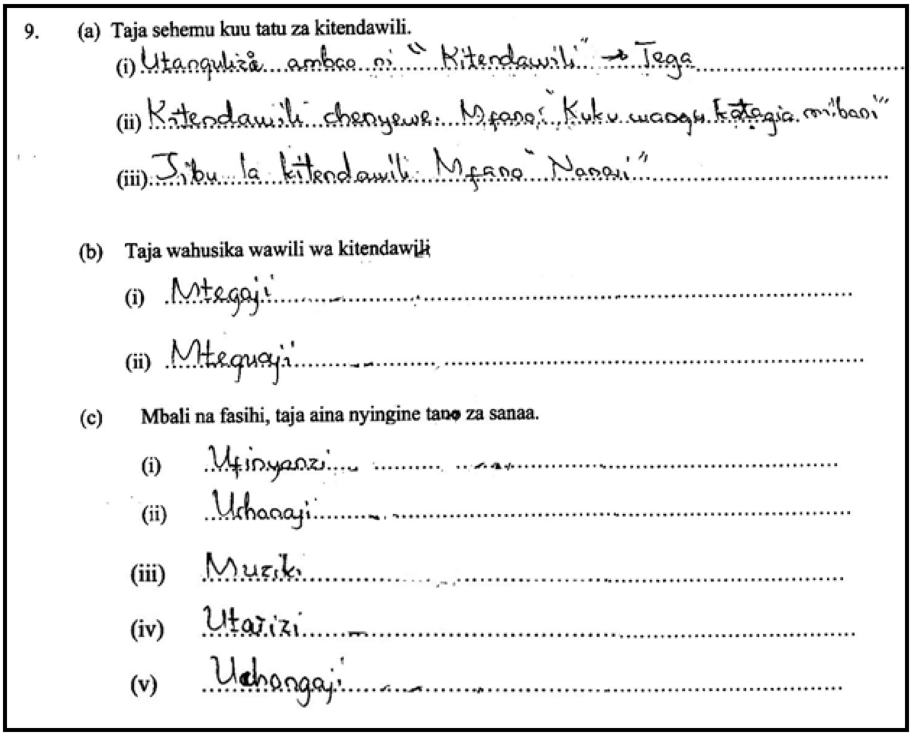

9. (a) Taja sehemu kuu tatu za kitendawili.

(i) Utangulizi ambao ni " Kitendawili" → Tega

(ii) Kitendawili chenyewe: Mfano: "Kuku wangu katagia mibani"

(iii) Jibu la kitendawili: Mfano " Nanasi"

(b) Taja wahusika wawili wa kitendawili

(i) Mtegaji

(ii) Mteguaji

(c) Mbali na fasihi, taja aina nyingine tano za sanaa.

(i) Ufinyanzi

(ii) Uchoraji

(iii) Muziki

(iv) Utarizi

(v) Uchongaji

Kielelzo 9.2 kinaonesha sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeweza kutaja kwa usahihi sehemu tatu za kitendawili, wahusika wawili wa kitendawili na aina nyingine za sanaa mbali na fasihi.

Aidha, wanafunzi wachache (15.5%) waliojibu swali hili walifaulu kwa kiwango hafifu, kwa kupata alama za chini 0 hadi 2.5 kwa sababu walishindwa kutoa majibu sahihi katika vipengele vingi. Miongoni mwao, asilimia 5.4 walipata 0 kutokana na kukosa maarifa kuhusu sehemu za vitendawili, wahusika wa vitendawili na aina nyingine za sanaa mbali na fasihi. Baadhi ya wanafunzi hawakuelewa matakwa ya swali, kwa mfano katika kipengele (a) walitaja vipera vya tanzu mbalimbali za fasihi badala ya kutaja sehemu kuu tatu za kitendawili yaani (i) *mwanzo wa kitendawili* (ii) *kitendawili chenyewe* na (iii) *jibu la kitendawili*; katika (b) wakaandika maneno yasiyohusiana na wahusika wa kitendawili katika (c) walitaja vipera mchanganyiko vya tanzu za fasihi simulizi kinyume na matakwa ya swali. Kielelezo 9.2 ni sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeshindwa kujibu vipengele vyote vya swali na kupata 0.

Kielelezo 9.2

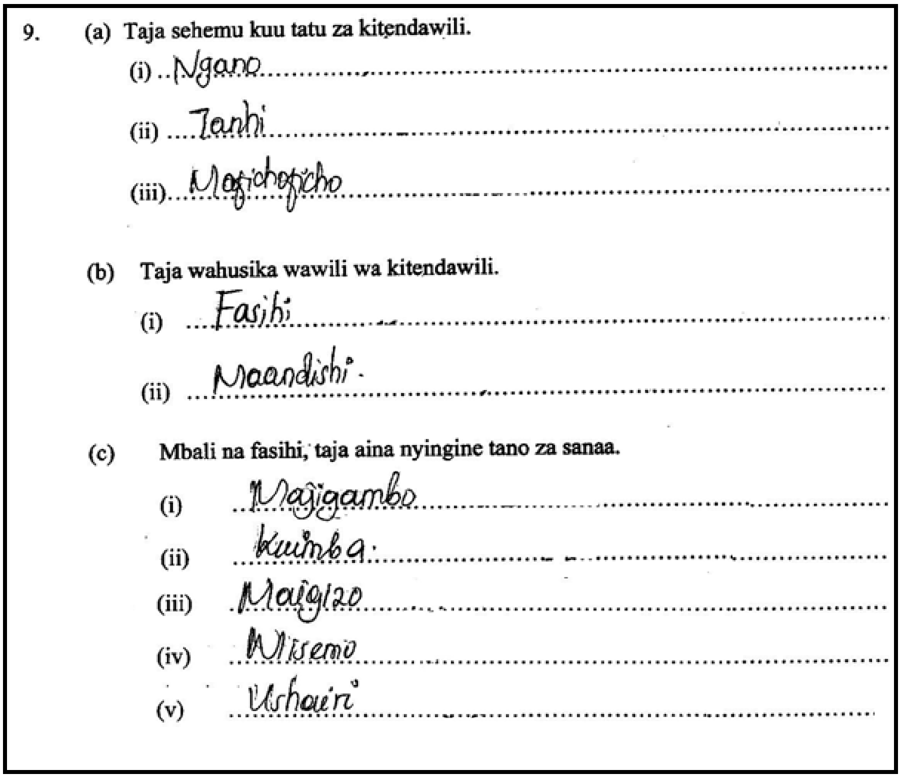
9. (a) Taja sehemu kuu tatu za kitendawili.

(i) Ngano

(ii) Tanhi

(iii) Mafichoficho

(b) Taja wahusika wawili wa kitendawili.

(i) Fasihi

(ii) Mwandishi.

(c) Mbali na fasihi, taja aina nyingine tano za sanaa.

(i) Majigambo

(ii) kuimba:

(iii) Maigizo

(iv) Misemo

(v) Ushairi

Kielelezo 9.2 kinaonesha sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyetaja vipera vya baadhi ya tanzu za fasihi simulizi kinyume na matakwa ya swali.

2.5 SEHEMU E: UANDISHI WA INSHA/UTUNGAJI

Sehemu hii ilikuwa na swali moja na ilihusu uandishi wa barua hususan barua ya kirafiki.

2.5.1 Swali la 10: Uandishi wa Barua

Swali lilitoka katika mada ya *Uandishi wa Barua* na mada ndogo ya *Uandishi wa Barua za Kirafiki*. Swali lililenga kupima nyanja ya uundaji na lilikuwa na jumla ya alama 15. Swali lilimtaka mwanafunzi kuandika barua kwa baba yake akimfahamisha kuwa ameanza kufanya Upimaji wa Kitaifa wa Kidato cha Pili na amejiandaa vizuri kwa upimaji huo. Kiwango cha kufaulu kwa wanafunzi katika swali hili kilikuwa cha chini zaidi kuliko maswali mengine yote yaliyopimwa ambapo asilimia 32.9 pekee ndio waliofaulu kwa kupata alama za

wastani na zaidi. Chati Na. 8 inaonesha viwango vya kufaulu vya wanafunzi kwa asilimia

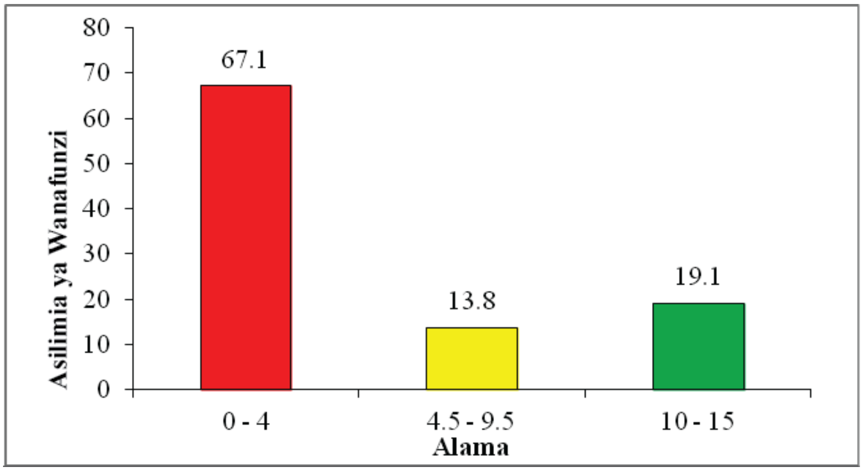

Chati Na. 10: *Kufaulu kwa Wanafunzi kwa Asilimia*

Wanafunzi wengi, asilimia 67.1 waliojibu swali hili walifaulu kwa kiwango hafifu 0 hadi 4. Kati yao, wanafunzi 309,155 sawa na asilimia 62.1 walipata 0 kutokana na kushindwa kuandika barua ya kirafiki na badala yake, baadhi yao waliandika insha kuhusu mada mbambali kinyume na matakwa ya swali na wengine wakaandika insha kuhusu umuhimu wa barua za kirafiki kinyume cha matakwa ya swali. Kielelezo 10.1 kinaonesha jibu la mwanafunzi aliyeandika insha yenye kichwa kiitwacho “KIWANDA CHA MBAO”.

Kielelezo 10.1

10. Wewe ni mwanafunzi wa Kidato cha Pili katika shule ya Sekondari Uhuru, S.L.P 120, Newala. Mwandikie barua baba yako anayefanya kazi katika Kiwanda cha Mbao, Sanduku la Posta 599 Mtwara, kisha mfahamishe kuwa umeanza kufanya Upimaji wa Kitaifa wa Kidato cha Pili na umejiandaa vizuri kwa upimaji huo.

(v) KIWANDA CHA MBAO.

Mbao ni faida kubwa katika maisha ya kila siku nchini Tanzania mbao hutumika-ka kujengea, kuwekea mabati nakadharika.

Mbao inaumuhimu mkubwa mbao hutupatia fedha za kigeni nchi zingine amna mbao hivyo wa kisa Tanzania wana kufa viwanda vingi na hivyo kunua nchini kwetu Tanzania mbao na kutupatia pesa.

Misitu inaumuhimu mkubwa. misitu kwanza ndio chanzo cha mbao bila misitu mbao zingeli-kuwa hazipo kwa hivyo tuitunze misitu-ndivyo tutakuwa na sifa kubwa ya mbao katika nchi yetu

Kiwanda cha mbao. Ni Sehemu ya-mapato katika nchi yetu na si nchi tu-bali kwa mtu mmojammoja na familia yake-wana weza kupanda misitu misitu ya mbao mfano mikwa ni mikaratusi, mina nakadharika-

Hitimisho tunapaswa kupanda miti nakua-nzisha maduka ya mbao ndio Chanzo kikuu Cha mapato nchini kote-

Kielelezo 10.1 ni sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeandika insha badala ya barua ya kirafiki.

Wanafunzi wengine waliandika barua zenye muundo wa barua rasmi yaani zenye anwani ya mwandikiwa, kichwa cha barua, na sahihi ya mwandishi na hivyo kupata alama za chini. Kielelezo 10.2 ni mfano wa jibu la mwanafunzi aliyeandika barua ya kikazi kinyume na matakwa ya swali.

Kielelezo 10.2

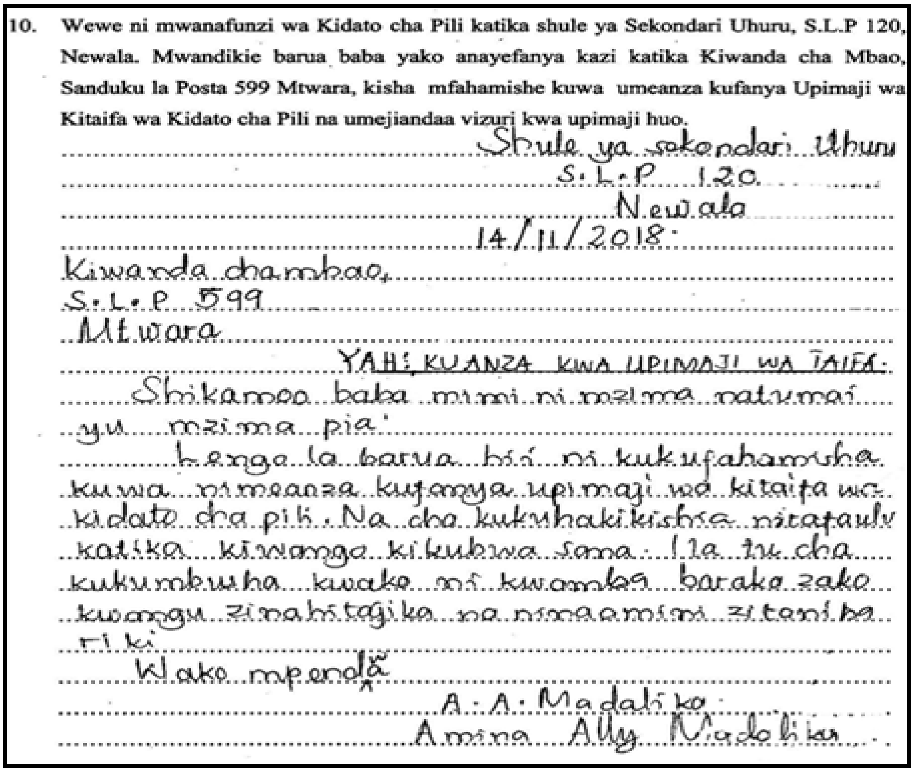

10. Wewe ni mwanafunzi wa Kidato cha Pili katika shule ya Sekondari Uhuru, S.L.P 120, Newala. Mwandikie barua baba yako anayefanya kazi katika Kiwanda cha Mbao, Sanduku la Posta 599 Mtwara, kisha mfahamishe kuwa umeanza kufanya Upimaji wa Kitaifa wa Kidato cha Pili na umejiandaa vizuri kwa upimaji huo.

Shule ya sekondari Uhuru
S.L.P 120.
Newala
14/11/2018.

Kiwanda chambao,
S.L.P 599
Mtwara

YAH: KUANZA KWA UPIMAJI WA TAIFA.

Shikamoo baba mimi ni mzima natumai yu mzima pia.

Lengo la barua hii ni kukufahamisha kuwa nimeanza kufanya upimaji wa kitaifa wa kidato cha pili. Na cha kukuhakikishia nitafaulu katika kiwango kikubwa sana. Hata hivyo cha kukumbusha kwako ni kwamba baraka zako kwangu zinahitajika na nimaamini zitanifika.

Wako mpendwa
A. A. Madaliko
Amina Ally Madaliko

Kielelezo 10.2 kinaonesha sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyeshindwa kuandika barua ya kirafiki na badala yake akaandika barua yenye muundo wa barua ya kikazi yenye anuani ya mwandikiwa, kichwa cha barua, na sahihi ya mwandishi.

Aidha, asilimia 32.9 ya wanafunzi waliofanya upimaji huu walipata alama za wastani na zaidi. Miongoni mwao, asilimia 13.8 walipata alama za wastani 4.5 hadi 9.5 kutokana na kuandika barua ya kirafiki isiyojitosheleza kwa baadhi ya vipengele kwa mfano wengi wao waliandika barua zisizozingatia lugha fasaha, alama za uandishi na zisizokuwa na mantiki. Aidha, wanafunzi wengine, (19.1%) walijibu swali hili vizuri na kupata alama za juu 10 hadi 15 kwa kuwa walikuwa na maarifa katika kuandika barua ya kirafiki kwa kuzingatia vigezo vyote muhimu kama vile; uandishi wa anuani ya mwandishi juu upande wa kulia, tarehe chini ya anuani ya mwandishi, mwanzo wa barua, kiini cha barua (lengo la barua), mwisho wa barua na jina la mwandishi. Kielelezo 10.3 ni sampuli ya jibu la mwanafunzi

aliyeandika barua ya kirafiki kwa kuzingatia muundo na taratibu za uandishi na hivyo kupata alama za juu.

Kielelezo 10.3

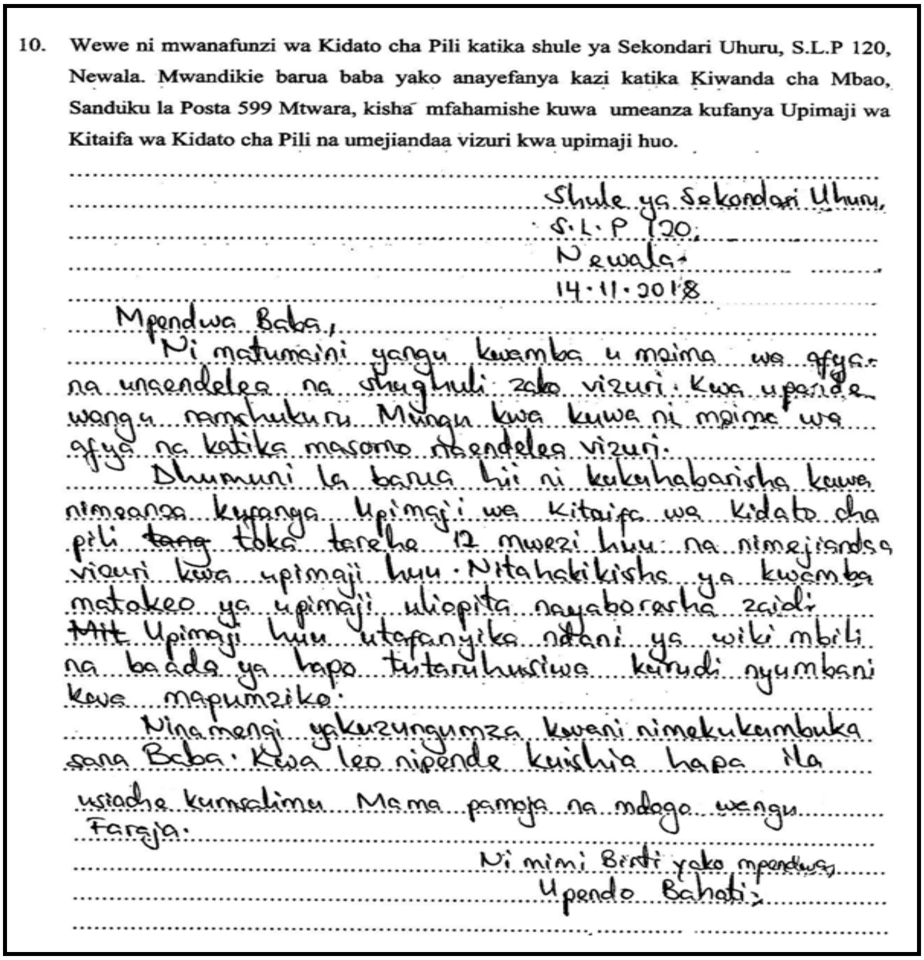

10. Wewe ni mwanafunzi wa Kidato cha Pili katika shule ya Sekondari Uhuru, S.L.P 120, Newala. Mwandikie barua baba yako anayefanya kazi katika Kiwanda cha Mbao, Sanduku la Posta 599 Mtwara, kisha mfahamishe kuwa umeanza kufanya Upimaji wa Kitaifa wa Kidato cha Pili na umejiandaa vizuri kwa upimaji huo.

Shule ya Sekondari Uhuru,
S.L.P 120,
Newala.
14.11.2018

Mpendwa Baba,

Ni matumaini yangu kwamba u mzima wa afya na unaendelea na shughuli zako vizuri. Kwa upande wangu namshukuru Mungu kwa kuwa ni mzima wa afya na katika masomo naendelea vizuri.

Dhumuni la barua hii ni kukujulisha kuwa nimeanza kufanya Upimaji wa Kitaifa wa Kidato cha pili ~~tang~~ toka tarehe 12 mwezi huu na nimejiandaa vizuri kwa upimaji huu. Nitahakikisha ya kwamba matokeo ya upimaji uliopita nayaboresha zaidi ~~Mit~~ Upimaji huu utafanyika ndani ya wiki mbili na baada ya hapo tutaruhusiwa kurudi nyumbani kwa mapumziko.

Ninamengi yakuzungumza kwani nimekukumbuka sana Baba. Kwa leo nipende kuishia hapa ila usiache kumsalimu Mama pamoja na mdogo wangu Faraja.

Ni mimi Binti yako mpendwa,
Upendo Bahati.

Kielelezo 10.3 kinaonesha sampuli ya jibu la mwanafunzi aliyejibu swali kwa usahihi na kukidhi matakwa ya swali.

3.0 UCHAMBUZI WA KUFAULU KWA WANAFUNZI KATIKA MADA

Uchambuzi uliofanyika katika somo la Kiswahili unaonesha kuwa, wanafunzi wengi walifaulu kwa kiwango cha wastani katika mada nyingi zilizopimwa kwa mwaka 2018. Hata hivyo, takwimu zinaonesha kuwa, katika upimaji huu zipo mada ambazo kiwango cha wanafunzi cha kufaulu kilikuwa kizuri kama vile mada ya *Ufahamu* (85%) ikiwa na ongezeko la asilimia 12.55 na *Fasihi*

Simulizi (71.9%) ikiwa na ongezeko la asilimia 15.8 zikilinganishwa na kiwango cha kufaulu kwa mwaka 2017. Hivyo, uchambuzi huu unaonesha kuwa, wanafunzi wengi walikuwa na uelewa wa kutosha kutokana na ufundishaji na ujifunzaji mzuri wa mada hizo.

Aidha, mada nyingine zote zilikuwa na kiwango cha wastani cha kufaulu ambapo mada ya *Mawasiliano na Utumizi wa Lugha* (54.4%) ikiwa pungufu kidogo kwa asilimia 0.95, *Sarufi* (48.4%) ikiwa na upungufu wa asilimia 2.41 na mada ya *Uandishi wa Insha/Utungaji* (32.9%) nayo ikiwa imepungua kwa kiasi kikubwa cha asilimia 42.27 zikilinganishwa na viwango vya kufaulu vya mada hizo kwa mwaka 2017.

Wastani wa kiwango cha kufaulu cha wanafunzi katika mada zote kwa mwaka 2018 ni asilimia 58.52, kiwango ambacho ni cha chini kidogo kwa asilimia 4.4 ikilinganishwa na mwaka 2017 ambapo wastani wa kiwango cha kufaulu kwa mada kilikuwa 62.92%. Kiwango cha kufaulu kwa mwaka 2018 kinaashiria kuwa, wanafunzi wengi hawakuwa na maarifa ya kutosha kuhusu mada mbalimbali zilizopimwa na hivyo kutoa majibu yasiyojitotesheleza kwa maswali mengi.

Kwa jumla, mada iliyokuwa na kiwango cha chini zaidi cha kufaulu kwa mwaka 2018 ni mada ya *Uandishi wa Insha/Utungaji* kutokana na wanafunzi wengi kukosa maarifa na ujuzi wa kutosha kuhusu uandishi wa barua za kirafiki. Hata hivyo, mada hii, pamoja na mada nyingine zilizokuwa na kiwango cha wastani cha kufaulu (*Sarufi*, *Mawasiliano na Utumizi wa Lugha*) zinatakiwa kutiliwa mkazo zaidi katika ufundishaji na ujifunzaji wake ili kuwajengea wanafunzi msingi mzuri wa maarifa na kuwafanya kuwa mahiri katika somo la Kiswahili na hatimaye, kiwango cha kufaulu katika mada zote kiweze kuongezeka zaidi. Kiwango cha kufaulu cha wanafunzi katika mada mbalimbali kwa mwaka 2018 kimeainishwa katika **Kiambatisho A**. Pia ulinganifu wa viwango vya kufaulu vya wanafunzi katika mada kwa mwaka 2017 na 2018 umeainishwa katika **Kiambatisho B.**

4.0 HITIMISHO

Kwa ujumla upimaji wa Kidato cha Pili kwa mwaka 2018 katika somo la Kiswahili ulizingatia muhtasari wa somo la Kiswahili na maswali yote yalipimwa kwa kuzingatia majazi ya utambuzi ambazo ni *maarifa, ufahamu, utumizi, uchambuzi, uundaji na tathmini*. Kiwango cha kufaulu cha wanafunzi

kilikuwa kizuri ambapo wastani wa kufaulu kwa jumla ulikuwa ni asilimia **87.55**.

Uchambuzi huu unaonesha changamoto mbalimbali kama vile, wanafunzi wengi kutokuwa na uelewa wa kutosha kuhusu mada mbalimbali zilizofanyiwa upimaji kama vile, *Sarufi*, *Uandishi wa Insha/Utungaji*, *Mawasiliano na Utumizi wa Lugha*. Aidha, wanafunzi wengine kutofuata maelekezo ya maswali ipasavyo. Changamoto hizo hazina budi kutatuliwa ili kuinua kiwango cha kufaulu kwa wanafunzi katika somo la Kiswahili kama vile; wanafunzi kupewa mazoezi ya kutosha na ya mara kwa mara kuhusu uandishi wa barua za kirafiki/kikazi. Aidha, kuwe na msisitizo wa matumizi ya lugha fasaha ili kuondokana na madhara ya kutumia lugha isiyo fasaha katika mawasiliano kwa jumla. Aidha, wanafunzi sharti wapatiwe mazoezi ya kutosha ya kisarufi ili kuwajengea weledi katika mada ya *Sarufi* hususan mofimu. Pia, wanafunzi wapewe mazoezi ya utunzi wa kazi mbalimbali za fasihi simulizi ili kuwajengea ujuzi wa kutumia kanuni anuwai za utunzi wa mashairi na kazi nyingine za kisanaa.

Aidha, Uchambuzi huu unaonesha kuwa, zipo mada zinazohitaji jitihada za dhati katika ufundishaji na ujifunzaji. Hii ni kwa sababu viwango vya kufaulu kwa mwaka 2018 vya mada za *Sarufi* (48.4%) na *Mawasiliano na Utumizi wa Lugha* (54.4%) vimeendelea kuwa vya chini mwaka hadi mwaka. Aidha, mada ya *Uandishi wa Insha/Utungaji* (32.9%) imekuwa na kiwango cha chini zaidi cha kufaulu kwa mwaka 2018 ambapo kimeshuka kwa asilimia 42.2 ikilinganishwa na mwaka 2017.

Mwisho, taarifa hii ya upimaji kuhusu uchambuzi wa majibu ya wanafunzi inatarajiwa kuwa chachu na dira ya mabadiliko kutoka kiwango cha wastani cha kufaulu na kuwa kiwango kizuri cha kufaulu katika mada mbalimbali za somo la Kiswahili. Hata hivyo, hii ni mojawapo ya utatuzi wa changamoto kwa walimu na wanafunzi katika swala zima la ufundishaji na ujifunzaji wa mada mbalimbali. Aidha, uchambuzi huu utawawezesha kuelewa makosa mbalimbali yanayosababisha kiwango cha kufaulu kuwa cha chini kwa baadhi ya mada ili kuinua kiwango cha kufaulu katika upimaji ujao.

5.0 MAONI NA MAPENDEKEZO

Ili kuinua kiwango cha kufaulu katika somo la Kiswahili inapendekezwa kuwa:

(a) Walimu wasisitize wanafunzi kutilia mkazo katika kujifunza mada za *Mawasiliano na Utumizi wa Lugha, Sarufi* pamoja na Uandishi wa insha/Utungaji kwani ni mada ambazo wanafunzi wameonesha uwezo mdogo wa kuelewa katika kujibu maswali husika.

(b) Serikali na wadau wengine wanaoshughulikia elimu waweke na kusimamia mifumo ya uingizaji na matumizi ya vitabu vya kiada vinavyotumika katika ufundishaji na ujifunzaji wa somo la Kiswahili katika shule za sekondari nchini Tanzania ili kusawazisha mada kulingana na mtaala wa ufundishaji/ujifunzaji kwa somo la Kiswahili.

(c) Matumizi ya lugha fasaha ya Kiswahili yasisitizwe kwa wanafunzi katika mazungumzo na maandishi yao ya kila siku ili kuifanya lugha ya Kiswahili kukua na kuenea zaidi.

(d) Walimu wasisitize wanafunzi kusoma vitabu vya kiada, ziada na matini mbalimbali ya lugha ya Kiswahili ili kuwajengea umahiri katika stadi za kusoma na kuandika.

(e) Walimu watumie njia ya majadilianao na onesho mbinu katika kufundisha mada ya Uandishi wa Barua hasa barua ya kirafiki ili kuwawezesha wanafunzi kubaini muundo wa barua za kirafiki.

KIAMBATISHO A

UCHAMBUZI WA KIWANGO CHA KUFAULU KWA WANAFUNZI KATIKA MADA KWA MWAKA 2018

Na.	Mada	Kufaulu kwa kila Swali		Wastani wa Kufaulu (%)	Maoni
		Na. ya Swali	% ya Kufaulu (alama 30⁺)		
1.	*Ufahamu*	1	84.3	85.0	Vizuri
		2	85.7		
2.	*Fasihi simulizi*	7	86.9	71.9	Vizuri
		8	44.4		
		9	84.5		
3.	*Mawasiliano na Matumizi ya Lugha*	5	42.0	54.4	Wastani
		6	66.7		
4.	*Sarufi*	3	54.9	48.4	Wastani
		4	41.9		
5.	*Uandishi wa Insha/Utungaji*	10	32.9	32.9	Wastani

KIAMBATISHO B

ULINGANIFU WA VIWANGO VYA KUFAULU KWA WANAFUNZI KATIKA MADA KWA MWAKA 2017/2018